



ఉప వేదాలు

సృత్య కళ

సంబిశ్వర భరతము



సదాశివ సమారంభం



గురు దక్షిణామూర్తి



గురు వేదవ్యాస మహర్షి



గురు కృష్ణ మహర్షి



గురు నారద మహర్షి



గురు వాల్మీకి మహర్షి



గురు శిక్షవృక్ష

శంకరాచార్య మధ్యమాం



గురు దత్తాత్రేయ



గురు బాలాఠి



గురు గోరక్ష ముద్ధ



గురు ఆదిశంకరాచార్య



గురు రామానుజాచార్యులు



గురు జ్ఞానేశ్వర్



గురు రవిదాస్



గురు కబీర్ దాస్



గురు చైతన్య మహా ప్రభువు



గురు నానక్



గురు రాఘవేంద్ర స్వామి



గురు పీఠలక్ష్మీంద్ర స్వామి



యోగి పరమహంస

అస్మదాచార్య పర్యంతం



గురు శ్రీలింగ స్వామి



గురు లాహిరి మహాశయి



గురు రామకృష్ణ పరమహంస, అమ్మ శారదాదేవి



గురు వివేకానంద



గురు సాయి బాబా



గురు ఆరబింద్



గురు రమణ మహర్షి



గురు యోగానంద



గురు చక్రవర్తి ప్రభుపాద



గురు మళయాళస్వామి



గురు విద్యాప్రకాశానందగిరి



గురు చంద్రకేశవర పరమారాధ్య

వందే గురుపరంపరాం...



నన్ను “నేను” తెలుసుకోవటానికి

నన్ను “నేను” మార్పుకోవటానికి

నన్ను “నేను” చేరుకోవటానికి

మరియు అత్యుత్తమ జీవన విధానానికి

కావలసిన భక్తి,జ్ఞాన,కర్మ,ధర్మ సమాచారం ఒకేచోట తెలుగులో ఉచితంగా!

సాధారణంగా వేదాంతం తెలుసుకోవాలనే కోరిక వుంటుంది, కాని గ్రంథాలు అందుబాటులో లేవు. ఇంకొకరి దగ్గర గ్రంథాలు వుంటాయి, కాని జిజ్ఞాసువులకి ఎక్కడ ఉన్నవో తెలియదు. అలాగే కొన్ని లైబ్రరీ లో కొన్ని రకాల పుస్తకాలు మాత్రమే లభ్యం అవుతున్నాయి, అంతేగాక విలువైన గ్రంథాలు సరైన సంరక్షణ లేక కనుమరుగైపోతున్నాయి, కనుక మన అందరి కోసం భారత ప్రభుత్వం పురాతన ఆధ్యాత్మిక గ్రంథాలను సంరక్షించే నిమిత్తం ఎంతో శ్రమతో కంప్యూటరీకరణ ద్వారా ఒక చోట చేర్చుతూ ఆన్ లైన్ చేయటం జరిగింది. ఇటువంటి విలువైన జ్ఞాన సంపదను మరింత సులభంగా అందుబాటులోకి తీసుకురావటానికి సాయి రామ్ సేవక బృందం ఉడతా భక్తి గా ఇప్పటివరకే దాదాపు 5000 పుస్తకాలను వివిధ వర్గాలుగా విభజించి PDF(eBOOK) రూపంలో ఆన్ లైన్ లో ఉచితంగా అందించటం జరిగింది. కనుక ప్రతి ఒక్కరు ఈ సదవకాశాన్ని సద్వినియోగం చేసుకోగలరు. ఇందుకు సహాయం అందించిన భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్(డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా <http://www.new.dli.ernet.in>), ఆర్కైవ్ వెబ్ సైట్(<https://archive.org>), గూగుల్ వెబ్ సైట్(<https://www.google.co.in>), మైక్రోసాఫ్ట్ వెబ్ సైట్(<http://www.microsoft.com>) కు మేము ఋణపడివున్నాము.అలాగే ఇటువంటి బృహత్తర కార్యక్రమానికి పెద్ద మొత్తం లో గ్రంథాలను అందించిన తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానమునకు కూడా మనం ఋణపడివున్నాము. సాయి రామ్ సేవక బృందం కోరుకొనేది ఒక్కటి, ప్రతి ఇల్లు ఆధ్యాత్మిక జ్ఞాన గ్రంథాలతో నిండిపోవాలన్నదే మా కోరిక.

ఈ గ్రంథాలను ఉచితంగా ఆన్ లైన్ లో చదువుటకు, దిగుమతి(డౌన్లోడ్) చేసుకొనుటకు గల మార్గాలు:

- 1) భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్: <http://www.new.dli.ernet.in> లేక <http://www.dli.ernet.in>
- 2) సాయి రామ్ వెబ్ సైట్: <http://www.sairealattitudemanagement.org>
- 3) సాయి రామ్ గూగుల్ సైట్: <https://sites.google.com/site/sairealattitudemanagement>
- 4) ఆర్కైవ్ వెబ్ సైట్: <https://archive.org/details/SaiRealAttitudeManagement>

ఈ జ్ఞాన యజ్ఞం పై గల సలహాలు,సూచనలకు సేవక బృందాన్ని సంప్రదించుటకు: sairealattitudemgt@gmail.com

సాయి రామ్ భక్తి,జ్ఞాన సమాచారం: <https://www.facebook.com/SaiRealAttitudeManagement>

సాయి రామ్ భక్తి,జ్ఞాన సంబంధ వీడియోలు: <https://www.youtube.com/user/sairealattitudemgt>

ఈ జ్ఞాన యజ్ఞంలో ప్రతి ఒక్కరు పాల్గొని, ఈ అవకాశాన్ని సద్వినియోగం చేసుకొని,మీరు సంతృప్తులైతే మరొక సాధకునికి, జిజ్ఞాసువులకు మార్గం చూపించగలరని ఆశిస్తున్నాము. మీరు చదువుకోవటంలో ఏమైనా ఇబ్బంది కలిగితే సేవక బృందంను సంప్రదించగలరు. ఒకవేళ మా సేవలో ఏమైన పొరపాటు వస్తే మన్నించగలరు.

ఈ గ్రంథపు భారత ప్రభుత్వ డిజిటల్ లైబ్రరీ గుర్తింపు సంఖ్య: 2020120000999

గమనిక: భక్తి,జ్ఞాన ప్రచారార్థం ఉచితంగా eBook రూపంలో భారత ప్రభుత్వపు సహాయంతో ఇవ్వడం జరిగింది. ఈ గ్రంథముపై వ్యాపార,ముద్రణ హక్కులు రచయిత,పబ్లిషర్స్ కి గలవు, కనుక వారిని సంప్రదించగలరని మనవి చేసుకొంటున్నాము.

SaiRealAttitudeManagement(SAI RAM) - సాయి నిజ వ్యక్తిత్వ నిర్వహణ(సాయి రామ్)

*** సర్వం శ్రీ సాయినాథ పాద సమర్పణమస్తు ***

భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్ - డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా

<http://www.new.dli.ernet.in>

Digital Library of India: Inc. X

www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India

Hosted by: Indian Institute of Science, Bangalore in co-operation with
CMU, IIT-H, NSF, ERNET and MCIT for the Govt. of India and 21 major participating centres.

Home Vision Mission Goals Benefits Content Selection Current Status People Funding Copyright Policy FAQ RFP

Books Journals
Newspapers
Palm-Leaves (Manuscripts)

Title:

Author:

Year: to

Subject: Any Subject

Language:

Scanning Centre: Any Centre

[Presentations and Report](#)
[Statistics Report](#)
[Status Report](#)
[Feedback](#) | [Suggestions](#) |
[Problems](#) | [Missing links or](#)
[Books](#)

Click [here](#) for PDF collection
DLI MIRROR at IUCAA Data Center PUNE

For the first time in history, the Digital Library of India is digitizing all the significant works of Mankind.

[Click Here to know More about DLI](#) ^{New!}

Books	Journals	Newspapers	Manuscripts
<ul style="list-style-type: none">Rashtrapati BhavanCMU-BooksSanskritTTD TirupathiKerala Sahitya Akademi	<ul style="list-style-type: none">INSA	<ul style="list-style-type: none">Times of IndiaIndian ExpressThe HinduDeccan HeraldEenaduVaartha	<ul style="list-style-type: none">Tamil Heritage FoundationAnnaUniversity ^{New!}

Title Beginning with.

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Author's Last Name

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Year

1850-1900	1901-1910	1911-1920	1921-1930	1931-1940	1941-1950	1951-
-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-------

Subject

Astrophysics	Biology	Chemistry	Education	Law	Mathematics	Mythology	Religion	For more subjects...
--------------	---------	-----------	-----------	-----	-------------	-----------	----------	----------------------

Language

Sanskrit	English	Bengali	Hindi	Kannada	Marathi	Tamil	Telugu	Urdu
----------	---------	---------	-------	---------	---------	-------	--------	------

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

స్వామి వివేకానంద

“దానాలలోకెల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శ్రేష్ఠమైంది! దాని తరువాతిది లౌకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అన్నదానం” అని వ్యాసమహర్షి చెప్పారు.

మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ హద్దులలో నిలిచి పోకూడదు. లోకమంతటినీ ఆవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రచారాన్ని మన పూర్వులు చేశారు. హైందవ వేదాంతం ఎన్నడూ ఈ దేశం దాటి పోలేదని చెప్పేవారూ, మతప్రచారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్ళిన సన్యాసిని నేనే అని చెప్పేవారూ, తమ జాతిచరిత్ర నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచెత్తుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొణధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు. అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని జళిపించి, లౌకిక జ్ఞానాన్నీ సంఘనిర్మాణ విజ్ఞానాన్నీ విరివిగా ప్రచారం చేయవచ్చు. కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజూ పువ్వుల రాసుల్ని వికసింపజేసే మంచులాగా నిశ్శబ్దంగా జరగవలసి ఉంది. భారతదేశం నిరాడంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!

మిత్రులారా! నేను అవలంబించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమార్థిక ధర్మాలను బోధించడానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికై భారతదేశంలో కొన్ని సంస్థలను నెలకొల్పాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది బలిపూలు, జవసంపన్నులు, ఋజువర్తనులు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా పరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

ఇచ్చాశక్తి తక్కిన శక్తులన్నీ కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్తూ భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లొంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్ఠం అయిన ‘ఇచ్చ’ (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోని మహోన్నత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించడానికై కంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తోంది. అనేక శతాబ్దాలుగా ప్రజలకు క్షుద్రసిద్ధాంతాలు నేర్పడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దాల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయభ్రాంతులై, పశుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్వరూపులమనే మాటను వినడానికైనా వారెన్నడూ నోచుకోలేదు. “నీచాతినీచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ పవిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది” అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పండి. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి. ❖



మూలం: శ్రీ రామకృష్ణ ప్రభ - ఫిబ్రవరి 2014

నందిశ్వరభరతము

పరిష్కర్త :

ముట్నూరు సూర్యనారాయణశాస్త్రి

ఆంధ్రప్రదేశ్ సంగీత నాటక అకాడమీ ప్రచురణ.

తొలిపలుకు

సంగీత, నృత్య నాటకోత్సవాలను నిర్వహించటం, ఆయా కళలలో

శిక్షణాలయాలకు, సాంస్కృతికసంస్థలకు, నిస్సహాయ స్థితిలో గల వృద్ధ కళాకారులకు ఆర్థిక సహాయము చేయటం, మరుగునపడి పోతున్న మన సంప్రదాయ, జానపద కళారూపాల పునర్వికాసానికి కృషిచేయటం మున్నగు కార్యక్రమాలతోపాటు ఆయా రంగాలలో పరిశోధన చేయించి, గ్రంథాలు ప్రచురించే కార్యక్రమాన్ని కూడా ఆంధ్రప్రదేశ్ సంగీత నాటక అకాడమీ చేపట్టింది. ఈ పథకం క్రింద సంస్కృతంలోని ప్రామాణిక సంగీత, నృత్యశాస్త్ర గ్రంథాలను అనువదింపజేసి ప్రచురిస్తున్నాము. ఇంతవరకు 'సంగీతరత్నాకరం' మొదటి భాగం, 'నృత్యరత్నావళి' ప్రచురించాము. కర్నాటక సంగీతానికి సర్వస్వంగా పేరుపొందిన 'సంగీత సంప్రదాయ ప్రదర్శిని' పునర్ముద్రణ కార్యక్రమాన్ని అకాడమీ చేపట్టింది. త్వరలో ఈ బృహత్తర గ్రంథం మొదటి భాగం వెలువడుతున్నది.

పూర్వగ్రంథాల అనువాదాలు, పునర్ముద్రణలు చేపట్టటమేకాక తెలుగునాట సంగీత, నృత్య, నాటక కళా వికాసాలను తెలియ పరిచే స్వతంత్రగ్రంథాలను ప్రచురించాలని కూడా అకాడమీ సంకల్పించింది. మొదట నాటక కళాభివృద్ధికి దోహదకారులైన తెలుగు నాటకకర్తలను గురించి గ్రంథాలను ప్రచురించాలని అకాడమీ

II

నిర్ణయించింది. ఆ ప్రకారంనాటక కర్తలుగా చిలకమర్తి, తిరుపతి. వేంకటకవులు గురించిన గ్రంథాలను ప్రథమంగా ప్రచురించడం జరిగింది. ధర్మవరం, కోలాచలం, గురజాడ ప్రభృతి నాటక కర్తలను గురించి క్రమంగా గ్రంథాలను ప్రచురించ సంకల్పించాము.

అదే విధంగా సంగీత, నృత్య కళాకోవిదుల గురించి, కూడా గ్రంథాలు ప్రచురించ తలపెట్టాము. పంచముఖి మున్నగు అపూర్వ తాళప్రదర్శనలు చేయగల ముట్నూరు సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారి కళావిశిష్టతను బహుళంగా ప్రచారం చేయడమేగాక, ఈ కళారూపానికి సంబంధించిన 'నందీశ్వరభరతము' అనే గ్రంథాన్ని అకాడమీ ప్రచురిస్తున్నది. దీనిని పరిష్కరించి అకాడమీకి అందజేసిన షట్కూల భరతాచార్య ముట్నూరు సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారికి, ఈగ్రంథానికి పరిచయము వ్రాసి ఇచ్చిన భరతకళాప్రపూర్ణ నటరాజ రామ కృష్ణగారికి, ముద్రణలో సహాయపడిన ఎన్. సి. ఎస్. వేంకటాచారిగారికి మా ధన్యవాదములు.

కె. ఆర్. పరమహంస

స్పెషల్ ఆఫీసర్

ఆంధ్రప్రదేశ్ సంగీత నాటక అకాడమీ



ముట్నూరు సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు 1901 సంవత్సరంలో శ్రీకాకుళంలో జన్మించారు. వేదాలు, భరత నాట్యం తమ జనకులైన సంగమేశ్వరశాస్త్రిగారి వద్ద అభ్యసించారు. అతి కష్టసాధ్యమైన పంచముఖ మున్నగు తాళ ప్రదర్శనలను స్వయంకృషితో నేర్చుకొని ప్రప్రథమంగా తమ తండ్రిగారి ఎదుట ప్రదర్శించారు.

శాస్త్రిగారు 1924 లో విశాఖపట్నంలో తాళావధానమును ప్రారంభించి, రాష్ట్రంలో పెక్కుచోట్ల ప్రదర్శించి ప్రశంసలనేకాక లయసమ్రూప్, లయవిజయ, పంచముఖప్రవీణ, షట్కాలభరతాచార్య బిరుదులను కూడా పొందారు. 1960 లో ఆంధ్రప్రదేశ్ సంగీత నాటక అకాడమీ పీఠిక విశిష్టసభ్యత్వము నిచ్చి గౌరవించింది. శాస్త్రిగారు మద్రాసు మున్నగు ప్రదేశాలలో సంగీత విద్వాంసుల సమక్షములో ప్రదర్శనలిచ్చి మెప్పుపొందారు.

పరిచయము

నందిభరతము ఆధారముగా బొబ్బిలి ఆస్థాన విద్వాంసులు భుగత రామయ్య, గోపన్నగార్లు నృత్యకేళికలు చేయించేవారు. గోపన్నగారి పూర్వులు మాడగుల సంస్థానికి చెందిన నాట్యాచార్యులు. బొబ్బిలి రాజుల ఆహ్వానం మీద ఆస్థాన నాట్యాచార్యులుగా బొబ్బిలికి వచ్చారు. గోపన్నగారి కుమార్తె నీలాద్రివేణి వేణుగోపాలాని ఆలయంలో నృత్యకేళికలు చేసేవారు. ఆలయ నృత్య పూజలో నందిభరతములోని వివిధ కౌతములు, జతులు, వేణుగోపాలాంకితముగా రచించబడిన సప్తతాళ శబ్దములు ప్రదర్శించేవారు. ఈ సంప్రదాయ నృత్యంలో బొబ్బిలి ఆస్థాన నర్తకీమణులు, సోదరులు అయిన గడ్డి భుక్త సంజీవి, చిరంజీవి, సువర్ణ, చిరంజీవి కుమార్తె జీవరత్నమ్మ ప్రసిద్ధులు.

భుగతవారు ప్రసిద్ధనాట్యాచార్యులు, సంగీత విద్వాంసులు మాస్టర్లు కాక, మృదంగ వాద్యంలో కూడా అరితేసేవారు వారు మృదంగవాద్యంలో అనేక శిష్యులను తయారుచేశారు. వారి వాద్యము ప్రాచీన ద్రుపద పద్ధతికి చెందినట్టిది. తాండవ నర్తన వివ్యాసమునికు పుష్టిచ్చే వాద్య పద్ధతి వారిది. ఆ బాణీని అభ్యసించిన వారిలో ముఖ్యులు ముట్నూరు సంగమేశ్వరశాస్త్రిగారు. వారి కుమారులు సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు 'పంచమఖి' తాళమును నర్తన రూపంలో ప్రదర్శిస్తారు. సుప్రసిద్ధ నటుడు పీఠపాటి నరసింహమూర్తిగారి ద్వారా వారి మేనమామగారైన ముట్నూరు సూర్యనారా

యణశాస్త్రీగారిని గూర్చి పూర్తివివరములు తెలుసుకొని, విజయనగరంలో వారి పంచముఖ తాళ ప్రదర్శన, చూసే అవకాశం కలిగింది. ఈ విద్యనెరిగిన వారు భారతదేశంలో శాస్త్రీగారొక్కరే. ఈకళారీతిని ప్రచారం చేయడమేకాక దీనికి సంబంధించిన 'నంధిభరతము' అనే ఈ గ్రంథాన్ని ఆంధ్రప్రదేశ్ సంగీత నాటక అకాడమీ ప్రచురించడం ఆనందదాయకమైన విషయము.

నృత్యమును ఆకర్షణీయంగా రూపొందించడానికి గాను అనేక విధములైన గతి, జతి, జాతి, యతి, బంధ, చంధోరచనాభేదములతో దానిని అలంకరించుట ఆచారము. ఈ పద్ధతిననుసరించి నాట్యశాస్త్రము లందు తెల్పబడిన ఆయా జతులను వివిధంగా తీర్మానములతోసహా కూర్చి, ప్రచారములోనికి తెచ్చిన గ్రంథమిది. ఈక ప్రాచీన నర్తన రీతులను ఆరాధించే నృత్యకళాకారులకు యెంతోఉపయోగపడగలదు.

నాదము, శబ్దము, మృదంగజతి శబ్ద్యరూపముల ననుసరించి, నృత్య కల్పనజేసేవిధము, సమపేషమగతి ప్రస్తారమేగాక మరాళ, మయూర, శుక, మత్తేభ, మనుష్య, పశుపత్యాదుల నడకలతీరు, ఆజతులుకూర్చుటకు అనుసరించబడిన చంధోరీతులు, మృదంగ, డమరుక, యిత్యాది యతి విన్యాసాదులు, నాగ, ఖడ్గ, పద్మ, తుత్ర మొదలైన బంధ రచనలు సమన్వయపరచి జతుల కల్పించి నృత్యములో ప్రయోగం చేయించి, పండితులు, నాట్యశాస్త్రవేత్తలు పరీక్షించిన ఆ శబ్దజాలము నంతను ఈ గ్రంథరూపములో చావితరము వారికొరకు పొందుపరిచినారు బొబ్బిలి ఆస్థాన నాట్యాచార్యులు.

ఇట్టి అపూర్వరచనను సేకరించి అకాడమీకి అందించి దీనికి ప్రచురణ భాగ్యం కలిగిస్తున్న సూర్యనారాయణశాస్త్రీగారికి ప్రచురిస్తున్న అకాడమీకి కృతజ్ఞతలు తెలుపుతున్నాను.

నటరాజ రామకృష్ణ

ప్రీతి క

శ్రీకాకుళమండలమున బొబ్బిలిసంస్థాన మొకటి కలదను విషయము సర్వజన విదితము. ఆ సంస్థానాధీశులగు మహారాజులు ప్రతి శాస్త్రమునున సంపూర్ణ పాండిత్యముగల మహాపండితుల నాదరించి, పోషించుట యొక సనాతనాచారము. అట్టి సంస్థానమున మార్దంగిక శిఖామణులు బుగత రామయ్యగారును, ఆతని కుమారులు: బుగత గోపన్నగారును భరతనాట్యశాస్త్రముల బండితులై వెల్గొందుచుండిరి. వారి పాండిత్యమపారము.

బొబ్బిలి తాలూకాకు చెందిన మాతరాంగ్రామమున మాతండ్రి గారగు ముట్నూరు సంగమేశ్వరశాస్త్రిగారికి మృదంగ వాద్యాభిలాషమెక్కువగా నుండుటచే మా గ్రామముననే కొంతవరకు నేర్చికొని యుండిరి. అంతట నాయనకు వివాహమగుటయు, సంక్రాంతి సందు గునకు వారి మామగారు పిలచుటయు సంభవించెను. పిదప అల్లుడు మృదంగము వాయిచునను సంతసముతో మామగారొక గాయకుని రప్పించి పాడించిరి. కాని యాపాట కనుగుణముగా వాద్యము రాక మాతండ్రిగారు ఓటమిని పొందగా వారి మామగారు చిన్నపోయి “ఇక మృదంగముపై చేయివేయ” నని యల్లుని ప్రమాణము చేయుమనగా నిష్టపడక పౌరుషముతో మరునాడే యింటికిజేరి వేదము చెప్పుకొనెద నను మిషతో బొబ్బిలిజేరి బుగత గోపన్నగారివద్ద.

మృదంగము నేర్చికొనుట ప్రారంభించి విద్యలో గురువుల యభిమానము సంపాదించి మూడు సంవత్సరములలో మహామార్దంగికులై తృప్తిచెందక గురువులకడ తాళప్రస్తారమును, ముక్తాయి జ్ఞానమును సంపూర్తిగా నేర్చికొని వారివద్ద గల తాళపత్ర లిఖితములగు నందీశ్వర భరతాది గ్రంథములను సంపాదించి మరల మామగారింటికిగి పూర్వపు గాయకుని తాళము వేయలేనట్లుచేసి మామగారి కానందము కలుగ జేసెను. ఇయ్యది వారి యచంచల దీక్షకు నిదర్శనము.

పిదప కీర్తి శేషులగు ఆదిభట్ల నారాయణదాసుగారి కథాకాల తేజమునకు మృదంగము వాయించుచుండ నొకనాడుభయులకు వాదోపవాదమురాగా ముక్తాయి జ్ఞానమున, భరతశాస్త్రమున దాసు గారికి విస్మయము గలుగజేసి శాస్త్రీగారు యఖండకీర్తి నార్జించిరి.

సంగమేశ్వరశాస్త్రీగారికి గల ఆరుగురు పుత్రులలో నేను రెండవకుమారుడను. నాకీ భరతమున నధికుముగా నభిలాషయుండుటచే పూజ్యపాదులగు మా తండ్రుగారివద్దనే మృదంగమునేర్చుకొని భరతశాస్త్రమును సంపూర్ణముగా నభ్యసించితిని. నాది వైదికవృత్తి యయ్యును మొదటినుండి యాట వాటలయందుత్సాహము మెండు. బొబ్బిలి భరతశాస్త్ర భరతనాట్య పద్ధతులు మాత్ర మపూర్వములు, అనుపమానములనుటలో సందేహము లేదు.

ఒకనాడు నేను నా సహాధ్యాయులును “ఆంధ్రపత్రిక” చదువుచుండగా నందొకచోట “ఈశ్వరప్రభముఖీ ప్రదర్శనము” అను విషయమున్నది. అదేమియోయని యామూలాగ్రముజదివితిని. అందిట్లున్నది.

“ఇయ్యది యీశ్వరప్రదర్శితమగు పంచముఖ. దీనిని నేనతికష్టముతో నభ్యసించి సాధించి ప్రదర్శించితిని. ఐదంశములతో నైదుజాతులను తుచ. తప్పక సాహిత్యస్వరశబ్ద కల్పనతో నెవరేని నావలె ప్రదర్శించినచో వారి వామపాదమునకు నాచేతితో నిండుసభలో గండపెండేరము తొడిగెదనని సవాలు చేయుచున్నాను. ఇట్లు హరికథాపితామహుడు శ్రీ మదజ్ఞానాదిభట్ల నారాయణదాసుడు.”

అను విషయము జదివియాశ్చర్య చకితులమై మాతండ్రిగారితో నీ విషయము చెప్పగా వారు చాలా కష్టతరమైన విషయమనిచెప్పుచు మన భరతశాస్త్రమున నీ పద్ధతులన్నియు శాస్త్రోక్తముగా నున్నవనియు, నవి చూడుమని చెప్పగా మరల తాళపత్ర గ్రంథములను పరిశీలించితిని. మృగ పక్షి నాట్య విధులును, బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరాంజనేయ పంచముఖ షణ్ముఖ శబ్దజాలంబులును, ప్రదర్శింపబడు విధానములను, వినాయక శివభవానీ కాతుకశబ్దోత్పత్తి విధానంబును, చూళాద్యోక్తర శతతాళాంగక్రియాజాతి నియమములను సప్రమాణముగ నున్నవి. ఆ విషయములన్నింటిని మా నాన్నగారి నడిగి తెలిసికొని యీ పంచముఖ వేయుట మనకేల సాధ్యముకాదను దీక్షతో తదభ్యాసమునకు బూనుకొంటిని.

పరమేశ్వరానుగ్రహముచేతను మా తండ్రిగారియాశీః ప్రభావముచేతను, నాకారు మాసములలో నారాయణదాసుగారు సవాలు చేసిన పంచముఖ ప్రదర్శనము సాధ్యమయ్యెను. పిమ్మట నీ విషయము మాతండ్రిగారి సమక్షమున నా సహాధ్యాయులు చూచుచుండగా సాహిత్యశబ్ద కల్పనలతో తు. చ. తప్పక నిర్దుష్టముగ ప్రదర్శించితిని. తరువాత కొంతకాలమునకు బ్రహ్మ, విష్ణు, ఆంజనేయ, పంచముఖులను గూడ అనగా షట్కాలషణ్ముఖ మున్నగునవి గూడ శారదా కలాక్షమున నభ్యసించి నిర్దుష్టముగ ప్రదర్శించితిని. పంచముఖ ప్రదర్శనలలో దోషమిసుమంతయు లేదని మా నాన్నగారిచే ననిపించుకొని యొక దినమున నా సోదరునితో కలసి విజయనగరమేగి నారాయణదాసుగారిని దర్శించి వారి సన్నిధిని నియ్యది ప్రదర్శింతిని. ఆ మహామహుడు బ్రహ్మానందమంది “నాకన్న కష్టించి షట్కాల షణ్ముఖంగూడ ప్రదర్శించితివి. సెబాసు! గట్టివాడవు. అమా నషమైన యీ విద్యను నిర్దుష్టముగా ప్రదర్శించితివి” యని సంతోషమును వెల్లిబుచ్చిరి. ఆనాటిరాత్రి స్వర్గీయ ద్వారము వేంకటస్వామి

నాయుడుగారి దగ్గరకేగి శిష్యులతోనున్న వారి సమతుల్యమున గూడ ప్రదర్శించి నిర్దుష్టములని యనిపించుకొని నీ విద్యల కష్టమునకు దేశమున స్థానము లేదుకదా యని నిరాశా నిస్పృహలతో గొన్ని సంవత్సరములుండవలసి వచ్చెను.

ఇట్లుండ నాంధ్రప్రదేశ్ మంతటను కృష్ణపాత్రధారణలో నఖండ భ్యాతి నార్జించి స్వర్ణ కరీటమును బహుమతిగా బడసిన నామేనల్లుడు చిరంజీవి పీసపాటి నృసింహమూర్తి నన్నెంతో యుత్తిడిచేసి ప్రోత్సహించిన ఫలితముగా కొన్ని సంవత్సరముల క్రిందట విజయనగరమున రాఘవ స్మారక దినోత్సవ సందర్భమున భరతకళా ప్రపూర్ణ బిరుదాంకితులగు నటరాజు రామకృష్ణగారి యధ్యక్షతను జరిగిన మహాసభలో పంచముఖ్యాదులను ప్రదర్శించు భాగ్యము ప్రాప్తించినది. ఆ ప్రదర్శనమున నాకడసారితన్ముడు సాంబమూర్తి మృదంగమును వాయిం చెను. అయ్యది రామకృష్ణగారు చూచి ముగ్ధులై వెంటనే తేపు రికార్డుచేయించి యమానుష కార్యములను సాధించితినిని సభలో చెప్పి నా యదృష్టరేఖకు మెరుగు కల్పించిరి. వారికెంతయుఁ గృతజ్ఞుడను. తరువాత ఆంధ్రప్రదేశ్ సంగీత నాటక అకాడమీ హైద్రాబాద్ లో ఏర్పాటు చేసిన యుత్సవములలో శాస్త్రజ్ఞుల పండితుల సన్నిధానమున పంచముఖీప్రదర్శనము గావించుటకు రామకృష్ణగారు అవకాశము కల్పించిరి. ఆ ప్రదర్శనమున నా కష్టమును గ్రహించి సంగీత నాటక అకాడమీ అప్పటి అధ్యక్షులు ఐర్. బి. రామకృష్ణరాజు గారును, గౌరవకార్యదర్శి పనలసూర్యచంద్రరావుగారును, కార్యవర్గ సభ్యులు కంభంమెట్టు వెంకటసుబ్బారావుగారును, నా ప్రదర్శనము ననేక విధములుగా ప్రశంసించి సంపూర్ణాభిమానులైరి. అకాడమీలో ఒక విశిష్టసభ్యునిగా నన్ను స్వీకరించిరి. పంచముఖీ షట్కాలక్షణుఖీ ప్రదర్శనమునకు, బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వ రాంజనేయ పంచముఖులకు శాస్త్రరీత్యా ప్రమాణము కలదా యనియు, నున్నచో మాకా

శాస్త్రము మాఱిన నపూర్వములును, నమానుషములు నగు నీ విషయములు గల గ్రంథమును ప్రచురించెదమని అకాడమీవారు కోరి నారు. కాని నాభరతశాస్త్రగ్రంథములన్నియు 1931 వ సంవత్సరము అనగా ప్రజోత్పత్తినామ సంవత్సరమున వర్షాధిక్యముచే సంభవించిన వరదలవలన నిండ్లలోనికి నీరుచేరి తడిసిపోవుటచే బూజుపట్టి గ్రంథస్థము లగు శ్లోకవాక్యములును పదములును వర్ణములును గొన్ని కొన్ని యచ్చటచ్చట కనపడుకుండపోయినవని వారితో చెప్పి, నాతమ్ములు సాహిత్యవిద్యాప్రవీణ ముట్నూగు సూర్యనారాయణశాస్త్రి, ఉభయభాషాప్రవీణ సూర్యప్రకాశశాస్త్రి, నామిత్రులు సాహిత్య విద్యాప్రవీణ, భాషాప్రవీణ వడ్లమాని ఈశ్వరశర్మగారు, కళా ప్రియులగు రేజేటి గోపాలరావుగారు అను నల్వర సహాయముతో “నందీశ్వరభరతము” న లుప్తములగు పదముల నచ్చటచ్చట సవరణ చేయించి గ్రంథమును మరలప్రచురించ నుపక్రమించితిని.

పిదప సంగీతనాటక అకాడమీ అధ్యక్షులు పసలసూర్య చంద్రరావుగారు సంయుక్త కార్యదర్శి కంభంమెట్టు వెంకట సుబ్బారావుగారల అభిమానముచే తాడేపల్లిగూడెం, ఏలూరు, వరంగల్లు, విశాఖపట్నము మున్నగు నగరములలో పండితసభల లోను, చుద్రాసు మ్యూజిక్ అకాడమీ నిపుణుల సంఘం ఎదుటను నీపంచముఖ, షట్కూల వణ్ణుఖ ప్రదర్శనములను వాతమ్ముడు సాంబమూర్తి మృదంగ వాద్యముతోను, మృదంగమును భరతశాస్త్రమును నభ్యసించిన నా ప్రథమశిష్యుడు గుజ్జల సీతారామమూర్తి యను సహాయమార్దంగికునితోను ప్రదర్శించి మనీషుల మన్ననలకు పాత్రుడ నైతిని.

నేను ప్రదర్శించు పంచముఖ్యాది తాళములు శాస్త్రీయము లని ఈ “నందీశ్వర భరత” మను గ్రంథము రుజువు పరచుచున్నది.

ఈ గ్రంథమున భరతోత్పత్తియు, వినాయక శివభవానీ కౌతుకములు, మృగపక్షి నాట్యవిధాన శబ్దజాలము & నెడి యొకటవ యధ్యాయము పంచముఖి తాళవిధానంబును, రంభానాట్యసప్త తాళంబులనెడి రెండవ యధ్యాయము, ఏకోత్తర శతతాళంబులు, జాతివిభాగ క్రియాగణ నియమాదులనెడి మూడవ యధ్యాయము గలవు. ప్రతియధ్యాయమున గల శ్లోకములకు నాసోదరులచే సంగ్రహముగా తాత్పర్యమును వ్రాయించి యా యా కౌతుక నాట్యాదులకు గల శబ్దముల నిందు పొందుపరచితిని. దీనియందు దోషములున్న నాకు దెల్పినచో సవరణ చేసికొందునని మనవి చేయుచున్నాను. మరియు నిందునాసోదరుల మినహాయించి నాకష్టమునుగూర్చి పాటుపడి యీవిద్యకు ప్రచారము లోనికి తెచ్చుటకు కారణభూతులైన నటరాజరాజకృష్ణగారికి, పసల సూర్యచంద్రరావుగారికి, కంభంమెట్టు వెంకటసుబ్బారావుగారికి వడ్లమాని ఈశ్వరశర్మగారికి, రేజేటిగోపాలరావుగారికి నా కృతజ్ఞతా పూర్వకాభివందనము లర్పించుచున్నాడను.

బుధజనసిద్ధేయుడు

ముట్నూరు సూర్యనారాయణశాస్త్రి

నందీశ్వరభరతము

వినాయకకౌతుక శబ్దోత్పత్తిః

పురా త్రిపురసంహారం కృత్వా దేవో మహేశ్వరః
సర్వదేవగణై ర్యుక్తః జయశ్రీ సమలంకృతః

1

కైలాసాచల మాసాద్య సముల్లసిత మానసః
తన్మహీధరశృంగేషు సౌధాగ్ర మధిరుహ్యా చ

2

ఆనందాతిశయా తత్ర నాట్యం చక్రే మహాద్భుతం
ఏతస్మిన్నంతరే తస్య సవ్యపాదాత్తు ప్రచ్యుతః

3

సోపానేషు స్థలన్ తాధీతోనేత్యాది విలంబితః
క్రమా తత్ర స్సరిగమాది ద్రుతకాలానుగం తథా

4

సదంస్తు నూపురో భూమౌ పపాత మధురం యథా
తన్నాద మద్భుతం శృత్వా శర్వ స్సర్వశుఖప్రదః

5

తాళశబ్దా ననంతాంశ్చ స్వరశబ్దాం స్తథై వచ
రాగతాళ ప్రయుక్తాంశ్చ మధ్యే సాహిత్యసమ్మితాన్

6

ప్రణీయ రసపుష్టాన్వై కౌతుకా దీశ్వర స్తదా
కదాచి దుమయా సార్థం పుత్రేణాదిపురాంతకః

7

- హంస సారస కాంతాబక చక్రాదిభిః ఖగైః
నీలోత్పలై శ్చ కల్పారైః తథా కోకనదాదిభిః 8
- ప్రఖుల్లపద్మపతై శ్చ స్రవన్మధుసుగందిభిః
తీర్థస్త తరుశాఖాసు కూజద్భిః వక్షిశాబకైః 9
- అనావిలపయఃపూరై ర్యాదోభి రుపశోభితం
కాసారం మానసం గత్వా తీరే వాయునిషేవితః 10
- అగజాగజముఖాభ్యాం స వ్యచర న్ముదితః పరం
తత్సరోవరమధ్యే వై మృదునాశా స్మృణాశికాన్ 11
- జగ్ద్వా కలం రువంతశ్చ వరటాకృష్టమానసాః
రాజహంసా నటంతిస్మ తరంగేషు ముహూర్ముహూః 12
- వినాయక స్తదాలోక్య తస్మై బ్రూహి జగద్గురో
ఇతిస్మ జనకం ప్రాహ పార్వతీప్రియనందనః 13
- విచింత్య కౌతుకం తత్ర విఘ్నేశస్య శివ స్తదా
జాతౌచ చతురస్రాయాం తాళే హి త్రిపుటాభిధే 14
- తాళాంగే తు ద్వితీయే హి కాలే శబ్దం చకార సః
తాతై కిటత్కయుంతాది మధ్యేసాహిత్య సంస్కృతం 15
- తన్నాట్యం బోధయామాస శివ స్తద్రాగరంజితం
విఘ్నేశస్య తదారభ్య శ్రీవినాయకకౌతుకం 16
- నాట్యశబ్దోపి తన్నామ్నా లోకేపి ప్రథితోభవత్
శృత్వా హంసధ్వనిం గానాత్ రాగో హంసధ్వనిస్స్మృతః 17
- త్రిపుటో ప్యాదితాళోసౌ ఆదౌ య చ్ఛంబునా దృతః
తత్సర్వ మిశ్వరే డేత్థం ఉపదిష్టం మహాత్మనా 18
- నందిభృంగిరిటాదీనాం సదా పార్శ్వప్రవర్తినాం
ఋషీణాం నారదాదీనాం దేవలోక నివాసినాం 19

భూలోకవాసినాం భావరాగతాశవిదాం తథా
భరతాదిమునీనాం వై క్రమా చాస్త్రం ప్రవర్తితం 20

యత్స్పృక్తం భరతేనాత్ర తస్మా ద్భరతముచ్యతే
ఏవం లోకత్రయే వ్యాప్తం శాస్త్ర మీశ్వరకల్పితం. 21

వినాయక కౌతుక శబ్దోత్పత్తి వివరణ

నందీశ్వర భరతమున ప్రథమాధ్యాయమున వినాయక కౌతుక శబ్దోత్పత్తి నిరూపింప బడుచున్నది.

పూర్వమొకప్పుడు త్రిపురసంహార మొనర్చి జయశ్రీ సమేతుడై సమస్తదేవగణములతో కైలాసాగ్రమందలి సౌధాగ్రమున నానందాతిశయముతో నద్భుతంబగు నాట్యము చేయుచుండగా నామహేశ్వరుని యెడమపాదమునుండి రత్నమయమైన నూపురము జారి “తా, ధీ, తో, న” అనుశబ్దముతోను, “సరిగమపధని” అను స్వరములతోను మ్రోగుచు సోపానములనుండి భూమిపైఁబడెను. ఆ మనోహరమగు నాదమును విని యీశ్వరుడు సంతసించి రాగతాళములతో సాహిత్యసమేతముగ తాళ స్వరశబ్దములను రసపుష్టముగాఁ గల్పించెను. పిదప నొకనాడు మహేశ్వరుడు పార్వతీ వినాయకులలో కలిసి వికసించిన కలువలతోను పద్మములతోను, మనోహరమగు పక్షుల కలకల ధ్వనులతోను, నిర్మలవారి పూరములతోను నిండియున్న మానససరోవరమున కేగి చల్లని పిల్ల వాయువులు వీచుచుండగా పార్వతీ వినాయకులతో విహరించెను.

అంత నా సరోవరమందలి తామర తూండ్లను భజించుచు, మధురముగా గూయుచుఁ దరంగములపై నాట్యముసేయుచు, రాజహంసలుచరించుచుండెను. ఆ సన్నివేశమును జూచి వినాయకుడా హంసల నాదమందలి విశేషమేమని తండ్రి యగు నీశ్వరు నడుగ నీశ్వ

రుడు కుమారుని కౌతుకమును గమనించి రెండవకాలమున చతురస్ర జాతి త్రిపుటతాళమున “తాతై కిటతకర్షుం తతకిటతక” యను శబ్దమును కల్పించి సాహిత్యమునల్లి వినాయకుని కౌతుకము కోసము ఈశ్వరుడు సృష్టించెను. కాన నియ్యది వివాయక కౌతుక మనబడుచున్నది. హంసలధ్వని కారణముగా చెప్పబడుటచే హంసధ్వని యను రాగమున గానముచేసి శబ్దము పట్టెను. చతురస్రజాతి త్రిపుట తాళము ముందుగా నీశ్వరునిచే చెప్పబడినది గాన ఆ తాళము నేటికిని ఆదితాళమనే వ్యవహరింపబడుచున్నది. ఆ తాళ రాగ శబ్దాదులన్నియు నీశ్వరుడు నంది భృంగి మున్నగు వారికిని, నారదాదిదేవమునులకును, భరతమునికి నుపదేశించి భూలోకమున వ్యాప్తిచేయుమనెను. అంత భరతముని శాస్త్రమును ఈశ్వరాజ్ఞానుసారము సమస్తమైన వారికి కల్పించి యిచ్చుటచే నీ శాస్త్రమునకు భరతమును పేరు సార్థకమైనది. ఆ శబ్దమిచ్చట వ్రాయబడుచున్నది.

తాతై + కిటతకర్షుంత తకిటతక తాతై + ధిరుగుడుతత్త
 తకిటతక తాతై + ధిరుగుడు తత్త తకిటతక + తాకిటతకతై +
 ధిత్తితై + కిడతకతై + ధిత్తితై + ధత్తత ధత్తత్తాహం ధత్తాను తకిట
 కిణ తొంగ ధిగితాం తొంగిరి + తొంగిణ కిటతకణంగిట కిటతకణం
 గిటకిటతక దీందాం = నుత కిటకిణతొం గధితాంతొంగిః + తాతొం
 గిరి + తొంగిరి + కిటతక అధత్తా + ధిరుగుడుదం దంధికుందరి ధిక్కిట
 కిటకత ధికుతక హరిజన కరిముఖ విఘ్న వినాయక వెనుకటి హరిలవ
 గణపతి జే జే ఝుక్కిటను తరితర్షుం + ఝుఝుక్కిటను తరి
 తర్షుం + కణ్ణం + తొధిక్కు తొధిక్కు యానదికౌతం + తొంగిట
 కిటతకతొంగు తక దేవరగణపతి + ధిక్కిట కిటతక ధికుతకగణపతి
 కౌతం + కత్యోర్వినియా + తక్కుతుతా + ధిక్కుడుధి + తక్కు
 ధిక్కు తక్కిట + తొంగిట కిటతక ధేనత్తొంగిః కిటతక ధిక్కిత్తా =
 అధత్తా + తాకిటతక తక్కిట కిడతక తదిద్ధి తా + ధాధా కిట తక

తక్కిట కిడతక తదిద్ది తా + తాకిడతక యుం + ధాధాకిట తకయుం +
తాకిట తక ధాధా కిడతక ధాధా కిటతక తకదధిగిణ తొం. తాకిట
తక ధాధాకిటతక ధాధాకిట తకతక దధిగిణతొం. తాకిటతక ధాధా
కిడతక ధాధా కిటతక దధిగిణతొం || తాతై ||

అథ శివకౌతుక శబ్దోత్పత్తిః

కదా చిద్దేవ గంధర్వాః రంభాద్యప్సరసస్తథా
త్రీపురాసురసంహార ముగ్రరూపధర్మ శివమ్ ||

1

దూరా దాలోక్య సంత్రస్తాః తతోష్ఠ ప్రశమార్దినః
తుష్టువు స్తంహి సర్వేపి వాగ్భి ర్ధ్యాభి రుత్తమాః ||

2

తత్ర రంభా చాదితాశే తృతీయే కాల ఏవహి
శంకరాభరణరాగేణ తాళ శబ్దంతు సంగతం ||

3

కల్పయంతీ శివప్రీత్యై చక్రే నాట్యం మహాద్భుతం
శివస్య కౌతుకాధానాత్ శివకౌతుక ముచ్యతే ||

4

శివకౌతుక శబ్దోత్పత్తి వివరణము

త్రీపురాసుర సంహారానంతరమున మహోగ్రరూపుండగు
నీశ్వరుని దేవతలు, గంధర్వులు, గంభాద్యప్సరసలు దూరమునుండియే
చూచి మహాభయమునంది మహేశ్వరుని కోపోపశమనమునకై
యందఱును ననేకవిధములుగా స్తోత్రముచేసి ఈశ్వరుని సంతోష
పెట్టిరి. ఆ సమయమున రంభ శంకరాభరణ రాగముతో మూడవ
కాలమున ఆదితాళమున గానముచేసి నిరుపమానమగు నాట్యమును
శబ్ద సంగతముగా ప్రదర్శించి ఈశ్వరునకు కౌతుకము కలుగజేసెను.
అందుచే దీని శివకౌతుకమను పేరువచ్చెను. ఆ శబ్దమే యిచ్చట
ప్రాయబడుచున్నది.

శబ్దము

తక్కిటకిత తక ధిక్కుడు కిటితక తాండవినోదా-ధిక్కిట కిట
 తక తక్కిట కడతక త్రిశూల ధమరుక తద్దిమిధిమి తద్దిమి ధిమి
 తద్దిమి = వినుతా శంకరత్రిపురసంహార! నందివాహనా! నాగభూషణా!
 ధేకుకు తక ధేకుకు తక ధేకుకు పార్వతిరమణా! భక్తవత్సలా! గంగా
 ధర! శంకరా! తత్తత్తత్ తక్కిట కిడతకతద్దితా + తర్కిట దిక్కిట
 తక్కిట కిడతక తద్దితా + తక్కిట ధిక్కిట తక్కిట కిడతక ధిక్కిట
 తక్కిట తక్కిట కిడతక తక్కిడతక ధిక్కిట తక ధిక్కిట
 తక తక్కిట తత్తక్కిడతక తక దధిగిణ తొం, తక్కిట ధిక్కిట
 తక్కిట కిడతక ధిక్కిట తక్కిట తక్కిట కిడతక తక్కిడతక ధిక్కిడ
 తకతక్కిట తత్తక్కిట తక తగ దధిగిణతొం. తక్కిట ధిక్కిట
 తక్కిట కిడతక ధిక్కిట తక్కిట కిడతక తక్కిడ తక ధిక్కిడ తక
 తక్కిట తత్తక్కిడతక తకదధిగిణతొం॥

భవానీకాతుక శబ్దోత్పత్తి:

ఆసీ త్పుగా కృతయుగే మహిషో నామ దానవః
 ఉగ్రేణ తపసారాధ్య పితామహ మతోషయత్॥

1

తస్మాత్ ప్రాప్తివరో భూత్వా దృష్ట స్సరిభగాక్షసః
 చతుర్దశ భువనాని యథేచ్ఛం బాధతే భృశం॥

2

ఇంద్రాద్యా లోకపాలాశ్చ బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరాః
 ఏకత్ర సమవేతా వై సహదేవగణైస్తథా॥

3

అస్తు కామాశ్చ తే శక్తిం రక్షస్సంహారకారిణీమ్

శాస్త్ర దృష్టేన విధినా యాగం చక్ర ర్మహాజః॥

4

పూర్ణే హోమే తు తద్దోమకుండా దావిర్భూషణ
 సింహసంవాహనా శక్తిః బహుబాహుబలాన్వితా॥

5

అభయం సర్వదేవేభ్యః దత్వా త మవధీ ద్రుషా
నృత్యంతీం మస్తకే తస్య హస్తతీ మంగకంపనైః॥ 6

కుపితాం వీక్ష్య తాం దేవీం తత్ప్రసాదాభిలాషిణః
బ్రహ్మోద్యా సర్వదేవాశ్చ రంభానాట్య మకల్పయన్॥ 7

బ్రహ్మ తాశధర శ్చానీత్ వాణీ వీణానినాదినీ
మృదంగనాదకో విష్ణుః బభూ వాచార్యక శ్శివః॥ 8

తత్ర వంశప్రదాతారౌ దివాకర నిశాకరౌ
గంధర్వ స్తుంబురు స్తత్రాభవ త్స్ంగీతకారకః॥ 9

ఏతస్మిన్నంతరే రంభా భై రవీ గ రంజితం
తాళాంగం కాలమాశ్రిత్య తృతీయం చాదితాళ కే॥ 10

తర్క్యత తకరుంతేతి తాళశబ్దం ప్రకల్ప్యచ
యన్నాట్య మకరో తత్ర భవానీప్రీతిహేతవే॥ 11

తదాలోకనమాత్రేణ భై రవీ జాతవిస్మయా
ప్రసన్నవదనా భూత్వా శివపార్శ్వ ముపాగతా॥ 12

భవానీకౌతుకార్థం వై చకా రాద్భుతనాట్యకమ్
భవానీకౌతుకం చేదం అభూత్ లోకే హివిశ్రుతమ్॥ 13

భవానీకౌతుక శబ్దోత్పత్తి వివరణము

పూర్వకాలమున కృతయుగమున మహిషాసురుడను రాక్ష
సుడు అఖండంబగు తపంబొనరించి బ్రహ్మదేవుని సంతోషపెట్టి యా
విధాత వలన సమస్త వరములు వడసి గర్వించి పదునాల్గుభువనములను
నిరంకుశుడై బాధించుచుండెను. అంత బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులు,
ఇంద్రాదిదేవతలు నొకచో సమావేశమై మహిషాసుర బాధల ననుభ
వింపలేక యాతని సంహరించు శక్తి బొందుటకై యథాశాస్త్రముగా

నొక యాగమునొనర్చిరి. యాగము పూర్తయగుసరికి హోమ కుండమునుండి యనేకబాహుబల సమన్వితయై సింహము నధిష్ఠించి మహాశక్తి యవతరించి కోపముతో నా మహిషాసురుని సంహరించి సమస్త దేవతలకు నభయ మొసంగెను. అంత రాక్షసునిపై నృత్యము చేయుచు నవ్వుచు భయంకరముగానున్న యాశక్తినిజూచి యామె యనుగ్రహమునకై ఆ బ్రహ్మాదులు రంభచే నాట్యప్రదర్శనము గావించిరి. ఆ ప్రదర్శనమున బ్రహ్మతాళమును, వాణి వీణను, విష్ణువు మృదంగమును బట్టిరి. ఈశ్వరు డాచార్యుడై యుండెను. సూర్యచంద్రులు వేణునాదమును బూరించిరి. తుంబురుడు సంగీత మును బాడుచుండెను. అట్టిసమయమున రంభ మూడవకాలమున ఆదితాళములో “తర్జుం తకరుం” అను శబ్దమును గల్పించి బైరవి రాగముతో నాట్యమొనర్చి భవానీ శక్తిని కౌతుకపఱచెను. వెంటనే భవాని సంతసించి ఈశ్వరుని వామభాగమునఁ జేరెను. భవానీదేవి కౌతుకమునకై నాట్యముచేయుటచే దీనికి భవానీ కౌతుకమును పేరు వచ్చెను.

“తర్జుం తకరుం” అను శబ్దమీదిగువ వ్రాయబడుచున్నది.

శబ్దము

తర్జుం + తకరుం + తారిఃకిణణగరుం + గరుం తకరుం
రుం తగరుం + తహతదీద్ధీ దిందా కుణగరుం + తగ జగణ గణం +
ధిణ్ణా + ధిం ధిం ణణ్ణా + ధిం ధిం ధి రి తధణాం + దణాం +
కిణాం + ఝ ణం + ధి మిం ధిమిత — + ధిం ధిం ధిమి +
థాం థాంధణ + ఝేం ఝేం ఝణు_ధిమింధిమిత ధింధిం ణణ్ణా +
ణణ్ణతరుం + మితి మిట్ట దణం టడణం తగ జగణం గత్తో +
కి ణ్ణాం + కింకింణణ్ణా + కిణ గగ జగ_జగ గగతగ_తగజగ గగణం
గత్తో గధిరుగుడుతకః దధిగిణత + ధిరుగుడు తకః దధిగిణత +

ధిరుగుడు తకః దధిగిణత + గౌరీ + మదమహిషాసుర సంహారి మము
కరుణజూడు మీసారి + అయిసాంబశివుని కామారి + హేత్తిపుర
సుందరీ పరాక్ + తారిః తారిః కిడతక తగణం కిడతక ర్ఘేం
ర్ఘేం దధిగిణత + తారిః తారిః కిడతక తగణం కిడతక ర్ఘేం ర్ఘేం
దధిగిణత + తారిః తారిః కిడతక తగణం కిడతక ర్ఘేం ర్ఘేం దధిగి
ణత || ఝం ||

కురంగనాట్య శబ్దోత్పత్తివిధిః

పురా మేరు సమీపే తు పార్వతీపరమేశ్వరౌ
కృష్ణభూమౌ విశాలాయాం విహారం కురుతః ముదా॥ 1

శతశః కోటిశ్చైవ వివిధైశ్చ గతాగతైః
కృష్ణసారమృగాణాం హి యూథాని సమపశ్యతాం॥ 2

దృష్ట్వా చ పరమానంద మవాప గిరిజాపతిః
పార్వతీపరితోషాయ ప్రియే నాట్యం కరోమ్యహం॥ 3

యథా తుల్యం కురంగాణాం వివిధైశ్చ గతాగతైః
దృశ్యతాం చిత్ర మిశ్యుక్త్వా రాగం సారంగ నామకమ్॥ 4

ఆదితాళే తాళశబ్దం తద్ద ఛేత్వాది కల్పయన్
నాట్యం కృత్వా తు తత్తుల్యం తోషయామాస పార్వతీం॥ 5

క్రమేణాధ్యాసయామాస తత్సర్వం సుతయో శ్శివః
కుమారలంబోరయోః మహామేధాభిరామయోః॥ 6

తదైవ నందికేశస్య కురంగాభ్యాత నాట్యకమ్
భువి ప్రావర్తితం చైతత్తన్నామ్నా భరతాధిభిః॥ 7

కురంగనాట్య శబ్దోత్పత్తివిధి వివరణము

పూర్వకాలమున మేరుపర్వత సమీపమున పార్వతీపరమేశ్వరులు
సంతోషముతో విహరించుచు వివిధగతులతో వేలకొలది కోట్లకొలది

సంచరించు లేళ్ళ సమూహమును జూచిరి. ఆ కురంగముల వివిధ గతులజూచి మహానందముతో పార్వతిని సంతోషపెట్టుటకై పరమేశ్వరుడు కురంగగమనానుసారముగా నాట్య మొనరించెను. ఆ నాట్యము సారంగరాగముతో నాదితాశములో “తద్దణ” అను శబ్దకల్పనతో పార్వతిని సంతోషపెట్టెను. పిమ్మట ఆ నాట్యమును వినాయక కుమారస్వాములకు, నందీకేశ్వరునకు, భరతమునికి నుపదేశించి భూలోకమున వ్యాపింపజేసెను. కాన దీనికి కురంగనాట్యమను పేరు వచ్చెను.

శబ్దము

తద్దణ తకర్పుణు + ఝణుతకధిమి + ధిమితకగధి + గధితక
 ధరి = తద్దణతక + తర్పుణుతక + తద్ధిమితక + గధితక తద్ధరితక ధణ.
 తధణ తతర్పుణు తతధిమి తతగధి తధణ తర్పుణుతధిమిత గధి తత
 కుందరి = తాంతరిత తక తకుందరికిత తక + ఝేం ఝణుత తకర్పుం
 తరి కిడతక = తాంతరిత + ఝేంఝణుత తకకుందరి తదధిగిణత ధధిగి
 ణత దధిగిణత + దధిగిణత దధిగిణత + దధిగిణత + దధిగిణతదధిగిణత.
 తాంఝేంత + తక ఝేంత + రిధణాంత + రీధణ తకిట + తాంతరిత
 ఝుణు + తాంతరితధిమి + తాంతరితగధి + తాంతరితరి + ఝుంతరితతక
 = తధ ణతాకు రిధణ ఝేకు తధగిణ తకుకు తెయ్య తతెయ్య.
 రితారి గధిన్న గధిన్నరిఝేం—తరి ధాంధణ ధీధిమి తాంతరి ఝేంత
 గణాంతకిటతద్ధిరుగుడు తకధిరుగుడు ధరుగుడు ధరికిడతక + కిడతక
 ధరిగిడతక + కిడతక ఝేకిడతక + కిడతక ధి కిడతక + దధిగిణతా
 దధిగిణతా తధిగిణతా. తద్ధిరుగుడు తకధిరుగుడు ధరుగుడు ధరికిడ
 తక + కిడతక ధరిగిడతక + కిడతక ఝేకిడతక + కిడతక ధికిడతక +
 దధిగిణ తాదధిగిణ తాదధిగిణతా. తద్ధిరుగుడు తకధిరుగుడు ధరు
 గుడు ధరికిడతక + కిడతక ధరిగిడతక + కిడతక ఝేకిడతక + కిడతక
 ధికిడతక + దధిగిణతా దధిగిణతా దధిగిణతా

ధిరుగుడు తత్తతకిట, యంతకుంతరిత, ధరికిడతక ధిన్న
 కిడతా॥ ధరికిడతక యంతరికిడతక తకిట ధిన్నా ధికిట ధిన్నాది +
 ధరికిడతకరూ + ధినతరూ + ధిన్నా + ధరికిడతక ధిరుగుడుతాం +
 ధిరికిడ తయ్యెం + ధరికిడతకతోం + ధరికిడతక దిత్తశాంగు తదింకు
 తక + తయ్యెకుతక + ధరేకుతక + ధణేకుతక + దధిగిధతోం +
 తాం + ధరికిడతక యెం + ధరికిడతకతోం + ధరికిడతక ధిత్తశాంగు
 తదింకుతక + తయ్యెకుతక + ధరేకుతక + ధణేకుతక దధిగిణతోం +
 =తాం + ధరికిడతక యెం + ధరికిడతకతోం + ధరికిడతక ధిత్తశాంగు
 తదింకుతక + తయ్యెకుతక + ధరేకుతక + ధకుణేతక + దధిగిణ తోం॥

మయూరనాట్య శబోత్పత్తి విధిః

- కదాచి చ్చంపకారణ్యే శర్వాణ్యా సహిత శ్శివః
 స్వమాయాశక్తి సంస్పృష్టాం ప్రకృతిం బహుధాత్మికాం॥ 1
- ముహుర్ముహు ర్విక్షమాణః పరమానందతుందిలః
 తత్తద్విచిత్రవిషయాన్ యావ ద్వక్తుం ప్రచక్రమే॥ 2
- తావదేవాభవ ద్ద్యోమ నీలనీరదసంవృతం
 ఆచ్ఛాదితం సూర్యతేజః విద్యుద్గణ విభాసితం॥ 3
- అత్రాంతరే సమాసేదుః సర్వదిగ్భ్య స్సహస్రశః
 నీలనీరదసందర్శనోద్భూతానందతుందిలాః॥ 4
- పిచ్ఛాన్ విస్తృత్య సర్వత్ర మండలాకారసంస్థితాః
 మధురం షడ్జ మాశ్రిత్య స్వరం కూజంత వీవ హి॥ 5
- విచిత్రం తత్ర సృత్యం తు కుర్వతిస్మ ముదాన్వితాః
 మయూరాశ్చ మయూర్యశ్చ నీలకంఠా స్సుసంయుతాః 6
- తద్దృష్ట్వా నీలకంఠోయం పార్వతీసహితస్తదా
 తస్మద్భగః తత్సమం హి స్వయం నృత్య మథాకరోత్॥ 7

తర్ముంతతక యుంతేతి శబ్ద ముచ్చార్య తత్ర హి
నాట్య మేత త్తదారాభ్యమాయూరంహి ప్రచక్షతే॥ 8

శివాలయేషు సాయాహ్నే య ఏతన్నాట్య మద్భుతం
కుర్వంతి వాథ పశ్యంతి తే ధన్యాఃఖలు పార్వతి! 9

మయూరనాట్య శబోత్పత్తి వివరణము

ఒకానొకప్పుడు పార్వతీ సహితుడై పరమేశ్వరుడు స్వమా
యాపరికల్పింతంబైన సృష్టివైచిత్ర్యంబు నరసి పరమానందభరితుడై
ఆ యా సృష్టి విచిత్ర విషయములను చెప్పుటకారంభించు నంతలో
దుర్నిరీక్ష్యమగు సూర్యతేజస్సును గప్పి యాకాశము నీలమేఘావృత
మయ్యెను. అంతలో నానాదిక్కుల నుండి నెమిళ్లు నీలనీరద సందర్శన
ముచే పరమానందమంది పించములను విప్పి వలయాకారములై పడజ్జ
స్వరమున శ్రుతిసుఖముగాఁ గూయుచు విచిత్రమైన నృత్య మొన
రించెను. ఆ నాట్యమును ఆడ నెమిళ్ళు మగ నెమిళ్లు సంతోషముతోఁ
జేసెను. అట్టి నృత్యమును పార్వతీ సమేతముగా నీలకంఠుడు
'చూచియు నీలకంఠముల నృత్యమునే మనము గూడ చేయుదమని
నిశ్చయించి వలయాకారముగా నున్న మయూరముల మధ్య కేగి
"తర్ముం తకర్ముం" అను శబ్దముతో నతి రామణీయకముగా నొనర్చెను.
కనుకనే దీనికి మయూర నాట్యమను నామము గల్గినది. శివాలయము
లందెవరీ నాట్యమును సాయంసమయమునఁ జేయుదురో వారును,
ఎవరు చూచెదరో వారును ధన్యాత్ములగుదురని పార్వతితోఁ జెప్పెను.
ఆ శబ్ద మీక్రింద గలదు.

శబ్దము

ధః + ధణధః + ఝణుధః + ధిమిధః + గధిధః + ధరిధః +
ధణధః. ఝణుధః-ధిమిధః-గధిధః-ధరిధః. ధథతకర్ముణు తకధిమితక
గధితక ధరితక తకిణ దధిగిణత =

త త్తధింకుతక + తధింకుతక + తధిం దింకుతక ధింకుతక =
 తరుం—తరికుం—తరిధాం—దధయేం—దణ తాం—తకిటతక = గధిం
 ధిమి తకిట — తద్దణా + తరుణు + తద్దిమి + తగ్గధి + ధరికిడతక
 యుంతరి దధిగిణతొం — తద్దణా + తరుణు + తద్దిమి + తగ్గధి — ధరి
 కిడతక యుంతరి దధిగిణతొం—తద్దణా + తరుణు + తద్దిమి + తగ్గధి +
 ధరికిడతక యుంతరి దధిగిణతొం = తకిటధణం దణ తాహతకుంతక
 కుంతః + కుకుంతః + కి కు కుర్రేకు తక - దధణధణతరుణు + రుణు
 రుణు తధిమి + ధిమిధిమి తగధి + గధి గధి తధరి + ధరి ధరిత
 తక = తధణత తక — తరుణుత తక — తధిమితతక—తగధితతక—తధరిత
 తక = తధణత - తరుణుత - తధిమిత—తగధిత—తధరిత — త + కి—ట—
 త—క—ద—ధి—గి—ణ—త—త. కిట త. త. ద. ధి గి. ణ. త—తకిట తక
 దధిగిణత.

తంతువాయనాట్య శబ్ద విధిః

- కై లాసశిఖరే రమ్యే నానాతరువిరాజితే
 మందార తరుమూలేచ రత్న సింహాసనోపరి॥ 1
- ఆసీన శ్చోమయాశర్వః కుర్వన్నాధ్యాత్మికీః కథాః
 తత్తరో ర్మధ్యభాగేతు శాఖాయాంచ విచిత్రకం॥ 2
- జాలం కృత్వా స్వయం తత్ర తంతుభి ర్బహుభిః పృథక్
 ఆరోహణావరోహాది క్రమేణైవ ముహూర్ముహూః॥ 3
- జాలమూలాగ్రమధ్యేషు విహరంతం ముదాన్వితం
 విచిత్రా హి విధేః సృష్టి రితి లోకస్య దర్శకమ్॥ 4
- తంతువాయం తత్ర దృష్ట్వాస్వయం మానందతుందిలః
 ఈశ్వర స్సహసోత్థాయ పశ్యన్ పార్యత్తి విస్మయమ్॥ 5

లూతాయా స్తుతుసంతానమధ్యగాయా యథా గతిః
ఇత్యుక్త్వాథ మహాదేవః తంతువాయగతాగతమ్॥

6

అనుకుర్వ న్నాదితాశే గౌళరాగేణ రంజితం
ప్రకల్పయన్ తాశశబ్దం తారి తతేరితి సంజ్ఞకమ్॥

7

యన్నాట్య మకరో త్తత్ర తదద్భుతమివాభవత్
తదేవం తంతువాయాఖ్యం నాట్యం లోకే హి విస్తృతమ్॥

8

తంతువాయ నాట్యశబ్ద విధి వివరణము

పూర్వమొకప్పుడు చిత్రవిచిత్రతరుళోభితంబై న కైలాస శిఖర
మందలి మందారవృక్షము క్రింద రత్నసింహాసనమున నీశ్వరుడాసీనుడై
వేదాంత విషయములను పార్వతికి జెప్పుచు ఆ మందార వృక్షశాఖ
యందొకసాలెపురుగు తంతువులతో చిత్రవిచిత్రంబై న పట్టును నిర్మించి
యందుక్రిందికి మీదికి చిత్రవిచిత్ర గమనములతో తిరుగుచుండగా జూచి
సంతసించి 'ఓ పార్వతీ ఆ పట్టుపై సాలెపురుగు పర్యటనము గాంచి
తివా?' యని పల్కి యా సాలెపురుగు గమనాగమనముల ననుసరించి
గౌళరాగముతో ఆదితాళములో "తారి తరిత" అను శబ్దముతో
గానముచేయుచు నద్భుతమైన నాట్యమొనర్చెను. అందుచే దీనికి
తంతువాయ నాట్యమను పేరువచ్చెను. ఆ శబ్దమీ క్రింద లిఖింప
బడుచున్నది.

శబ్దము

తారి తరి తరి తరిత తర్పుం + తరితరితరి తరిత తర్పుం + ది తరి
తరి తరిత తర్పుం + తరి తరి తరి తతర్పుం + రి తరి తరిత తర్పుం +
తరితరిత తర్పుం + రి తరి తత ర్పుం + తరిత తర్పుం + రి త తర్పుం +
తతర్పుం తతర్పుం + తతర్పుం - తార్పుం - తార్పుం - తార్పుం - తర్పుం -
తర్పుం - తర్పుం - ర్పుం - తర్పుం ర్పుంత - కిణం ణం ణరిత - గధిం ధిర

ధింత- త తొం తొం తొంత- ధి తాం తాం తాంత తధిం ధిం ధిం
 ధింకు-తారి తరియుం తకిణ యుం-తయుం యుంత-కిణంణంత-గదిం దింత
 తతొం తొంత -ధితాం తాంత తధిం ధింకు-తయుంత -కిణంత-గధింత-
 దితాం త-కశోంత-తధింకు -తయుం - కిణం-గధిం - ధితాం తతొం-
 తధింకు తక దధిగిణత, తక దధిగిణత తక దధిగిణత + తయుం - కిణం
 గధిం-ధితాం-తతొం-తతొం- తధింకు-తకదధిగిణత, తకదధి గిణత,
 తక దధిగి ణత + తయుం-కిణం-గధిం-ధితాం-తతొం-తధింకు + తక
 దధిగిణత తక దధిగిణత తక తధిగిణత॥

శల్యకనాట్య శబ్దవిధిః

కదాచి ద్రేణుకానద్యాః తీరే తరువిరాజితే
 విహారంతౌ తత్ర తత్ర విచిత్ర విధిచేష్టితమ్. 1

విస్మితౌ బహుధా దృష్ట్వా పార్వతీ పరమేశ్వరౌ
 పరస్పరం భాషమాణౌ యావ దానంద మాపతుః 2

తావ దాలోకయామాస శల్యకం పరమేశ్వరః
 తద్గతాగత సందర్శనేన సంజాత కౌతుకః. 3

సద్య ఏ వాకరో తత్ర నాట్యం నాట్యవిశారదః
 యేహంతేత్యాదికం శబ్దం జంయేతు రాగ సంయుతమ్ 4

అదితాశేన సంగృహ్య న్యాసవిన్యాసగం తథా
 తత ఆరభ్య తన్నాట్యం శల్యకాఖ్యమభూ ద్భువి. 5

శల్యక నాట్యశబ్ద వివరణము

పూర్వమొకప్పుడు రేణుకానదీతీరమున గల చిత్రవిచిత్రముల
 నరయుచు, పార్వతీ పరమేశ్వరులు విహరించుచు, ఆనందమంది
 యొండొరులతో భాషించుకొనుచుండగా మనోహరమగు గమనము

లతో నచ్చట తిరుగాడుచున్న మొక యాలుగును జూచి దాని గమనమునకు సంతసించి వెంటనే నాట్యవిశారదుండగు పరమేశ్వరుండు జంఝోటి రాగముతో నాదితాశమున “ఝేహంత” అను శబ్దము నుచ్చరించుచు మహానాట్య మొనర్చెను. కాన దీనికి “శల్యక నాట్య” మను నామమిచ్చెను. ఆ శబ్ద మీ దిగువను వ్రాయబడుచున్నది.

శబ్దము

ఝేహం తజ్జగణం + ఝం తజ్జణం + జగణం తగణం తక, ఝంత జగణం + తగణం + తాం తజగణం + తోం తధిగిణం + ణంతకిణ ఝంతజగణ తాం తతగణ తోం తనధిగిణత ఝంతజగణ-తోంతతగణ-తోంతదధిగిణత-ఝంతజగణ-తోంతతగణ-తోంతదధిగిణత ధణంతరితకిట-తారి తరికిట ధణకుఝేం + కిణకు ఝేం + ణగఝంతా + తహిధ త్తత్తా కితతకధణా ధణతరుణు + ధరికితతక + ధరికితతక-ధణాధణత రుణు + ధరికితతక + ధరికిడతక - తత్తళాంగుతక తోంతక తళాంగు తోంతకదధిగిణతోం తత్తళాంగు తోం, తకతళాంగుతోం తకదధిగిణతోం తత్తళాంగు తోంతకతళాంగుతోం తగధధిగిడితోం॥

శశక నాట్య శబ్ద విధి:

కదాచి నైమిశారణ్యే యోగిమాని నిషేవితే

కారండ బక కోకాది పక్షికోలాహలాన్వితే॥

1

సరస్తీరే సమాసీనః ధ్యాయ న్నాత్మాన మాత్మని

దదర్శ శశకం కంచిత్ విశ్వరూపధరో హరః॥

2

ఉత్పత్యోత్పత్య గచ్ఛంతం తథాగచ్ఛంత మేవహి

తచ్ఛిత్రగమానాత్యంత బద్ధదృష్టి రుమాపతిః॥

3

అహిరీ రాగమాలప్య ఆదితాళానుగం యథా

ధీన్నాగధీతి శబ్దంచ కల్పయన్ బహుధాకరోత్ ||

4

యన్నాట్యంతు సరస్త్వీరే భువి తచ్ఛశ నాట్యకం

భువి విఖ్యాత మానీదైవ నాట్యవేదవిదాం మతే ||

5

శశకనాట్య శబ్దవివరము

ఒకప్పుడు సమస్త మునిగణాకీర్ణంబగు నైమిశారణ్యంబున నానావిధపక్షికోలాహలముతో నొప్పు నొక సరోవర తీరమున నీశ్వరుండు ధ్యాననిమిగ్నుండై కళ్లు తెఱచి చిత్రవిచిత్రముగా కుప్పిగంతులు వైచుచు నెగురుచున్న చెవులపిల్లిని చూచెను. వెంటనే దాని గమనము ననుసరించి యీశానుడు అహిరీరాగముతో నాదితాళముతో “ధీన్నాగధీ” అను శబ్దముతో మహానాట్య మొనరించెను. అందుచే దీనికి శశకనాట్యమను పేరు వచ్చెను ఆ శబ్ద మీక్రింద నీయబడినది.

శబ్దము

ధీన్నాగధి-ధీన్నాగధి ధిమితక్కిడ తరితాం + తక్కాధిమిత ధిమితధిమి, తధిమికిడతక - 2 సార్లు.

తద్ధిమితకతోం + తకధిమితకతోం + తకధ్రిమి కిడతక తద్దణ, తర్యుణు. తద్ధిమి తగ్గధి తద్దరి తక్కిడ తకతః దధిగిణతోం తద్దణ తర్యుణు తద్ధిమి తగ్గధి తద్దరి తక్కిడతకః దధిగిణతోం తద్దణ తర్యుణు తద్ధిమి తగ్గధి తద్దరి తక్కిడతకతః దధిగిణతోం.

తాధిద త్తధణతా + ధణతాధి త త్తర్యుణుతా + యుణుతాధి త త్తధణతా + దణతాధిత త్తర్యుణుతా తధి త్తధిమితా + ధిమితాధిత త్తగధితా + గధితాధి త త్తధరితా + ధరితాధిత త్త-ధణతా త్త, యుణు

తాధి తత్త, ధిమితాధితత్త, గధితాత్త-ధరితాధితత్త-ధణతా +
 ఝణుధా + ధిమిధా + గధిధా + ధరితా + దణతా + ఝణుధా
 + ధిమిధా గధిధా దరిధా ధణతకధా + ఝణుతకధా + ధిమితకధా
 + గధితకధా + ధరితకధా + ధణతకధ + ఝణుతకధ ధమితకధ గధి
 తకధ ధరితకధ ధణతక ఝణుతక ధిమితక గధితం ధరితక తత్తధణ
 తఝణు తధిమతగధితక తదధిగిణత దధిగిణత దధిగిణత.

చిక్రోడ నాట్యశబ్దవిధి:

- కై లాస శిఖరే రమ్యే నానామణివిరాజితే
 పత్రపుష్పఫలాకీర్ణః సుదూరారోహ ఏవచ 1
- శాఖాభిశ్చ విశాలాభిః ఆవృత్య ప్రదిశో దిశః
 కూజత్పక్షినికాయైశ్చ కులాయై రుపశోభితః 2
- ఉరుస్కంధః కశ్చి దాసీత్ వృక్ష స్తత్ర వటాభిదః
 తన్మూలే విచరన్ కశ్చిత్ చిక్రోడః పుచ్చ ముచ్చలన్ 3
- మూలా దగ్రం తథై వాగ్రా న్మూల మేవ ముహూర్ముహూః
 నిమేషేణైవ కాలేన విచిత్ర గమనాదికమ్ 4
- కుర్వన్ విక్రీడయామాస మధ్యే మధ్యే విలంబనం
 తద్దృష్ట్వా విస్మిత శృంఖుః అకరో న్నాట్య మద్భుతమ్ 5
- తచ్చిక్రోడస్య గమన మనుకుర్వన్ మహావటః
 శర్ఙ్గుంఝుంతేతి శబ్దంచ ఆదితాశ సమన్వితమ్ 6
- ద్వితీయం కాల మాశ్రిత్య తాళాంగం స్ఫుట ముచ్చరన్
 చిక్రోడాఖ్యం నాట్యమేత ల్లోకే విశ్రుతి మాదధౌ. 7

చిక్రోడనాట్య విధి వివరణము

నీఖలమణి విరాజితంబైన కై లాస శిఖరంబున పత్రపుష్ప ఫల
 శోభితంబై, ఆరోహించుట కలవికానిదై, సుదీర్ఘమైన శాఖలతో

దిక్కుల నాక్రమించి నిఖిల పక్షికూజితములతోను, గూండ్లతోను నిండి
యతివిశాలమైన కాండముతో నొక మట్టిచెట్టు గలదు. ఆ చెట్టుపై
నొక యుడుత మొదటి నుండి చివరకు చివరినుండి మొదటికిని
తోకనెత్తి యాడించుచు, ననేక గమనరీతులతోఁ దిరుగుచుండెను.
ఆయుడుత గమనమును జూచి యాశ్చర్యము చెంది వరమేశ్వరుడు
ఉడుత గమనానుసారముగ మహాద్భుతమగు నృత్యమును ఆదితాశ
ములో రెండవకాలమున “తర్ఘుంఝుంత” యను శబ్దముతో చేసెను.
అందుచే దీనికి చిక్రోడనాట్యమను నామ మబ్బెను.

శబ్దము

తర్ఘుంఝుం తధిక్కిణం తాధిగితాతా + ఝుంఝుంత ధిక్కిణంతా
ధిగితాతా + ఝుంతధిక్కిణం తాధిగితాతా + తధిక్కిణం తాధిగితాతా
+ ధిక్కిణంతాధిగితాతా + కిణంతాధిగితాతా + ణం తాధిగితాతా +
తాధిగితాతా + తాధిగితాతా + తాధిగితాతా + ధిగితాతా + ధిగి
తాతా + తా + తా + తా

తారిడకతర్ఘుం + తక్కిడతకతర్ఘుం + తక్కిడతక + ధిక్కిడత

మండూక నాట్య శబ్దవిధిః

కదాచి న్నహుషారణ్యే నానావృక్ష సమన్వితే

నానామృగ సమాకీర్ణే పక్షిభిర్బహుభిర్యుతే

1

కాత్యాయనీ సమాయుక్తో మహాకాలో మహానటః

విచిత్ర విషయాన్ దృష్ట్వా సంపూర్ణానందమానసః

2

త త్తద్రమ్యప్రదేశేషు విహరన్నిర్మలాంభసా

పద్మపత్రలతాపుష్పైః సంశోభిత సరోవరమ్

3

విలోక్యానంద మప్రాప్య మవాప పరమేశ్వరః

భాషయన్ సృష్టివైచిత్ర్యం బహుధా పరమాద్భుతమ్

4

అత్రాంతరే సర స్తీర మాసాద్య ఘనదర్దురాః
ఉల్లంఘయంత స్తిష్ఠంతో నదంతశ్చ పృథక్పృథక్ 5.

చిత్రాతిచిత్రగమనై రుక్తాః దృష్టా శ్శివేన తే
తఃః పరమసంతుష్ట స్తన్నాదం లంఘనం స్మరన్ 6

తద్వదేవ మహానాట్య మకరో త్పార్వతీపతిః
స్వపత్నీచిత్తసంతుష్ట్యై శర్వస్సరం విదాంవరః 7

మిశ్రజాతౌ చాపుతాళే రేగు ప్తీరాగసంయుతం
తాంతరితేతి శబ్దేన కుర్వన్ విస్మయ కల్పనామ్ 8

యన్నాట్య మకరో ద్వేవదేవ స్తత్ర మహాద్భుతం
తదేవ లోకే మండూకనాట్య మిత్య భిధీయతే 9

మండూకనాట్య వివరణము

పూర్వ మొకప్పుడు సమస్త మృగవక్షి జంతుసంతతులతోను, చిత్రవిచిత్రలతా వృక్షములతోను సమాకీర్ణమయిన నహుషారణ్యమున పార్వతీసమేతుండై పశుపతి విచిత్ర విషయముల జూచి యానందించి యాయా రమ్యప్రదేశముల విహరించుచు నొకచోట పద్మములతోను, నిర్మలజలములతోను నిండియున్న యొక సరోవరమునుగాంచి దానిని గూర్చి సృష్టివైచిత్ర్యమును పార్వతితో నుగ్గడించుచుండ నంతలో ఆ సరోవరపు తొడ్డునకు గెంతుచు, నాగుచు, నటచుచు బహువిధములగు కప్పలు సంతోభమనుభవించుచుండెను. అంతపరమేశ్వరుడామండూకముల గంతులను అటపులను గని విని వాని ననుసరించి చిత్రవిచిత్ర గమనములతో “తాంతరిత” యను శబ్ద కల్పనతో మిశ్రజాతి చాపుతాళమున రేగు ప్తీ రాగముతో పార్వతి నానందపఱచుటకై మహానాట్య మొనర్చెను. మండూకనాట్య ధ్వనుల ననుసరించి నాట్యమొనర్చెను గాన దీనిః మండూకనాట్య మను పేరు వచ్చెను. ఆ శబ్ద మీక్రింద లిఖింపబడుచున్నది.

శబ్దము

తక్కిణంకిణ, తరితర్ముంతరి, తాగర్ముణకిట. కుకుంద తధి
కుకు, తక్కు-ధింకుకు, ధింకుతక్కుకు, ధణ త ధణ ధణ ధిమి త ధిమి
ధిమి, తణ్ణణంతరి తాగర్ముంతరి, తాగతగణగ, తగణణగణగణగన్,
కిడతకతగన్, కిడతకరగన్, కిడతక ధణప్రధణధణధణత్ + కిడతకర్ముణు
తర్ముణుర్ముణుర్ముణుత్ + కిడతకధిమితధిమిధిమిధిమిత్ + కిడతక గధి
గధిగధిత్ + కిడతకధణత ధణధణ + యుణుత యుణు యుణు + ధిమత
ధిమిధిమి + గధితదధిగధి + ధరితధరిధరి - కిడతక యుణుత యుణుర్ముణు,
ధిమిత ధిమిధిమి గధితగధిగధి, ధరిత ధరిధరి, తద్దణా + ణంకిడతక తద్దరి
కిటతక తద్దణా + ణంకిడతక తద్దరికిటతక = ధరికిడతక ధిత్రాం = దధిగిణ
తొం + తద్దిణ్ణాగతోం + ధిణ్ణాంగతోం + ధింధింణ్ణాంగతోం +
ధిమితధిమిధిమిణాంగతోం + ధిమిణ్ణాగతోం = తత్తధణతక, తత్తర్ము
ణుతక - తత్తధిమితక - తత్తగధితక - తత్తధరితక - ధిమిత ధిమిధిమి
ణాంగతోం + ధరికిడతక తద్దరికిడతక - తకళాంగు తకదధిగిణతొం +
తకతళాంగుతక దధిగిణతొం - తకతళాంగు తకదధిగిణతొం.

భ్రమరకీటనాట్యశబ్దవిధి:

అథాత స్సంప్రవత్స్యామి నాట్యం భ్రమరకీటకం

భ్రమరః కీటకం బధ్వా వృక్షరంధ్రే నివేశ్యచ

1

ఓంకారనాదం కృత్వాచ వలయాకారవర్తనం

తన్నాదం పరితఃశ్రుత్వా కీటకో భయవిహ్వలః

2

నాదానురూపః నాశ్చ్యేన కీటకో భ్రమరోఽభవత్

పరిణామ మిదం సర్వం శంకరేణావలోకితమ్

3

విధాతు స్స. ప్లివైచిత్ర్యదృష్ట్యా చకితమానసః

నాదం శ్రీరాగవర్ణేన వర్తనం చాటతాళకం

4

యేపంతారీతి శబ్దేన చతుష్కలాన్వితాని వై

శబ్దజాలాని సర్వాణి వాద్యత్రిక విధానతః

5.

నాట్య మేతత్కుమారాభ్యాం శంకరోపదిదేశ హ

శివోపదిష్ట మేతచ్ఛ యః కుర్యా ద్వైవతాలయే

6

శృణుయాద్వాపి భక్త్యాతు గిరిజే కమలాననే

సర్వాన్ భోగాంశ్చ భుక్త్వైవ అంతే సాయు జ్య

మాప్నుయాత్. 7

భ్రమరకీటనాట్య శబ్ద వివరణము

పూర్వమొకప్పుడు పార్వతీపరమేశ్వరులు కైలాసపర్వత ప్రాంతమున విహరించుచుండగా నొకతావున నొక భ్రమరంబు (తుమ్మెద) ఒక కీటకమును బట్టుకొని యొక వృక్ష రంధ్రమున నిడి ఓంకార మిశితంబగు ఝంకార నినదముతో నా కీటకము చుట్టును తిరుగుచుండెను. ఆ నాదమునే వినుచు ఆ కీటకంబు తన్నాదమును భయముచే మననము చేసికొనుచు కీటక జన్మను విడిచి భ్రమరమయ్యెను. ఈ మార్పును చతుర్ముఖుని సృష్టి వైచిత్ర్యమును పరమశివుడు చూచి యా భ్రమరనాదమను, వలయాకారముగా తిరుగుటను, ననుసరించి శ్రీరాగముతో నాదితాళమున నాల్గవ కాలముతో “యేపంతారీ” అను శబ్దకల్పనతో మహానాట్య మద్భుతముగా నొనర్చెను. పిదప కుమారులగు వినాయక షణ్ముఖుల కానాట్య ముపదేశించి పార్వతితో ఎవరీ నాట్యమును శివాలయమున చేయుదురో, వినెదరో వారు సకల భోగముల ననుభవించి నా సాయుజ్యమందగలరు. భ్రమర కీట నాట్యము ననుసరించి చేయుటచే దీనికి భ్రమరకీట నాట్యమను పేరువచ్చెను. ఆ శబ్దము వ్రాయబడుచున్నది.

శబ్దము

ఝేపప-పపపప - పపపప - పమ్-తారీ = + ధాలల ఆమ్
 ధా + ధా—తధీఈఇమ్ + ధిమితా అ- + తకుందారీ—దణా +
 కీణా + ఝేణూత = ఝేపపప ఝేణూత = + ఝేప = వై
 కాలపు జాగాలకు ముక్తాయీలు = కిడతక తళాంగుతక దధిగిణతోం
 + కిడత తళాంగుతక దధిగిణతోం × కిడతక తళాంగుతక దధిగిణతోం
 = తారీ = + తళాంగుతక దధిగిణతోం + తళాంగుతక దధిగిణతోం
 = ధీఈఇమ్ = తకదధిగిణతోం + తకదధిగిణతోం + తకదధిగిణతోం
 + తకుందారీ + హి = దధిగిణతోం + దధిగిణతోం + దధిగిణతోం
 + దధిగిణతోం = ఝేణూత = ఝేం = వై కాలము 6 వకాలము
 శబ్దకాలము = ఝుణుర = ఝేపపప.

తిత్తిరిపక్షినాట్య శబ్ద విధి:

- పురాతు దారుకారణ్యే నానావృక్షలతాన్వితే
మత్తేభ సింహ శార్దూల భల్లూక మృగ సంయుతే 1
- వసంతకాలే సంప్రాప్తే పుష్పపల్లవ శోభితే
శుకపికాదిఖగానాంతు మధురస్వర రాజితే 2
- హైమవత్యా సహ శ్రీమాన్ భగవాన్ చంద్రశేఖరః
తద్వనే విచరన్ సర్వవిశేషాంశ్చ విలోకయన్ 3
- తద్విశేషకథాః పత్యైర్న కథయన్ ముదమాప సః
ఏతస్మిన్నంతరే కేచిత్కక్కుఖాస్తత్రపక్షిణః 4
- వేదమంత్ర ఘనప్రోక్త రీత్యామోదసమన్వితాః
ఉదాత్తా ననుదాత్యైశ్చ స్వరితై స్సరైర్విస్వరై స్సహ 5
- కూజంతో విచరంతశ్చ మహానంద రమథాయయుః
తత్తిత్తిరిరుతం శ్రుత్వా శివ స్తత్కూజితానుగమ్ 6

ఆనందాతిశయే నాసౌ భూతేశోఽభూతపూర్వకం
స్వప్రియా పార్వతీ ప్రీత్యై మహానాట్య మను త్తమమ్ 7

సంకీర్ణజాతి త్రిపుటే సామరాగ సమన్వితమ్
తర్కుంతకేతి శబ్దంచ కల్పయన్ సుమనోహరమ్ 8

యన్నాట్య మకరో త్తత్ర భవానీపతి రద్భుతం
త్తిత్తిరిమహానాట్య మితి లోకే హి విశ్రుతమ్ 9

త్తిత్తిరి నాట్యశబ్ద విధివివరణము

పూర్వకాలమున నానాతరులతా శోభితంబును, సింహగజ శార్దూలాదిజంతు సంయుతంబును నగు దారుకారణ్యము వసంత ఋతుసమయమున చిలుకలు కోకిలలు మున్నగు పక్షుల కూతలతోను చిగిర్చి పుష్పించిన తరులతా సమూహములతోను నిండియుండగా భగవంతుడగు చంద్రశేఖరుడు పార్వతీసమేతుడై యావనమున సంచ రించుచు వివిధ వివేషముల నరయుచు ఆ విషయములకు సంబంధించిన కథలను పార్వతికి చెప్పుచు సంతోషముగానుండెను. ఇంతలో కొన్ని తిత్తిరి పక్షులు సంతోషముతో వేదమందలి మంత్రములకు ఘన చెప్పినరీతిగా ఉదాత్తానుదాత్తస్వరిత స్వరములతో కూయుచు, నెగు రుచు, దిరుగుచు సంతోషమును బొందుచుండెను. ఆ తిత్తిరి పక్షుల ధ్వనులను విని ఆనందాతిశయముచే భూతేశుడగు నీశ్వరుడు అభూత పూర్వకముగా నాపక్షుల కూతల ననుసరించి పార్వతిని సంతోషపెట్టు టకై యద్భుతమైన నాట్యమును సామరాగముతో సంకీర్ణ జాతి త్రిపుటతాళములో “తర్కుంతక” యను శబ్దమును చట్టుచు మిక్కిలి ఘనముగా నొనర్చెను. తిత్తిరి పక్షుల కూతల ననుసరించి చేయ బడిన నాట్యముగాన దీనికి తిత్తిరినాట్యమను ప్రతీతి లోకమునఁ గల్గెను. “తర్కుంతక” అను శబ్ద మిక్రింద వ్రాయబడుచున్నది.

శబ్దము

వేదమంత్రములకు జట, ఘన, యని రెండు గొప్ప విషయములు గలవు. అందు ఘన యనునది ఈశ్వరభక్తుడగు రావణునిచే కల్పింపబడినదని ప్రతీతి. ఆ వేదమంత్రమందలి మూడేసి పదములు పునరావృత్తములగుచు మొత్తము 13 సార్లు సస్వరముగా పలుకబడును. దీనినే ఘన యందురు. అటులనే సంకీర్ణజాతి త్రిపుట తాళమునకు 13 క్రియలు గలవు గాన నారీతిగా నీశ్వరుడి శబ్దము కల్పించెను. అందుచేతనే వేదమందలి యొక యుపనిషత్తునకు తైత్తిరీ యోపనిషత్తుని పేరున్నది.

తర్ముం తకర్ముం తకర్ముం తర్ముం తర్ముం తకర్ముం

తరిర్ముం తరిర్ముం తర్ముం తకర్ముం తకర్ముం తర్ముం తరిర్ముం 1

తరిర్ముం తర్ముం తర్ముం తరిర్ముం తరిర్ముం తర్ముం తకర్ముం

తకర్ముం తర్ముం తరిర్ముం తర్ముం తకర్ముం 2

తకర్ముంధణర్ముం ధణర్ముం తకర్ముం తకర్ముం ధణర్ముంధ్రధిమితః

ధ్రధిమితః ధణర్ముం తకర్ముం తకర్ముం ధణర్ముం ధ్రధిమితః 3

ధ్రధిమితః తద్ధణ తద్ధణ ధ్రధిమిత ధ్రధిమితః తద్ధణ తర్ముణు

తర్ముణు తద్ధణ ధ్రధిమిత ధ్రధిమితః తద్ధణ తర్ముణు 4

తర్ముణు తద్ధిమి తద్ధిమి తర్ముణు తర్ముణు తద్ధిమి తగ్గధి

తగ్గధి తద్ధిమి తర్ముణు తర్ముణు తద్ధిమి తగ్గధి 5

తగ్గధి తద్ధరి తద్ధరి తగ్గధి తగ్గధి తద్ధరి కిడతకతత్ కిడతక

తత్ తద్ధరి తగ్గధి తగ్గధి తద్ధరి కిడతకతత్ 6

కిడతకతత్ తద్ధరి తద్ధరి కిడతకతత్ కిడతకతత్ తద్ధరి ధణతకతత్

ధణతకతత్ తద్ధరి కిడతకతత్ కిడతకతత్ తద్ధరి

ధణతకతత్ 7

ధణతకతత్ కిడతక కిడతక ధణతకతత్ ధణతకతత్ కిడతక
తళాంగు తళాంగు కిడతక ధణతకతత్ ధణతకతత్ కిడతక

తళాంగు 8

తళాంగు తకదధి తకదధి తళాంగు తళాంగుతక దధిగిణతొం
గిణతొం తళాంగు తకదధి తకధి గిణతొం తళాంగు 9

మహోదధినాట్యశబ్దవిధి:

కదాచి త్పూర్వకాలేతు పార్వతీ సహితో మృడః
సముద్రతీర మాసాద్య తద్వేలాయాం చరన్ముదా 1

పాతాళలోక మారభ్య నాకపర్యంత మున్నతం
గంభీరముద్రయా యుక్తం రంగత్తుంగ తరంగకమ్ 2

నీలనీరదసరికాశం హృదయానందదాయకం
తిమింగిలగిలోపేతం మత్స్యాది మకరాలయం 3

వజ్రవై దూర్య ముక్తాది రత్నానామాకరం తథా
మేఘనిర్మోషసంకాశ భయదస్వనసంయుతం 4

అయిప్రాణప్రియేదేవి ! విలోకయ మహోదధిం
ఇత్యుక్త్వా శైలసంకాశ వీచీనా మాగతిం గతిమ్ 5

దృష్ట్వా మహేశ్వర స్తత్ర పరమానంద తుందిలః
తత్సముద్ర తరంగానుసారం నాట్య మథాకరోత్ 6

గిరిజాసంతోషణార్థాయ రాగం జంఘోటి నామకం
ఆదితాళే తాళశబ్దం శాంతరి ధణేతి కల్పయన్ 7

యన్నాట్య మభరో దీశో మహానందాత్తచేతనా
తస్మహోదధితరంగాఖ్య నాట్య మిత్యతిధీయతే 8

మహోదధినాట్య శబ్దోత్పత్తి వివరణము

పూర్వకాలముం దొకానొకప్పుడు పార్వతీసమేతుడయి పరమేశ్వరుడు సముద్రతీరమునకేగి యాచెలియలిగట్టవై సంతోషముగా దిరుగుచు పాతాళలోకమునుండి స్వర్గలోక పర్యంతము జౌన్నత్యముతో నున్నదియు, మహాగంభీరమై తరంగములతో నిండియున్నదియు, వజ్రవైడూర్యాది రత్నముల కాలవాలమైనదియు, నల్లని మేఘములతో సమానమై మహానందమును చేకూర్చువదియు, మత్స్యములు, మకరములు తిమింగిలములు మున్నగు జలజంతువులతో నిండియున్నదియు, మేఘములు మురీతిని హోషించునదియు, నగు నీ మహోదధిని చూచితివా పార్వతీ! యని పల్కి పర్వతోమానములగు తరంగముల గమనాగమనములను చూచి పరమేశ్వరు డానందాతిశయముచే నా సముద్ర తరంగముల ననుసరించి పార్వతీదేవి సంతోషమునకై జంఘోటీరాగములో ఆదితాళములో “తాం తరిధణత” యను శబ్దముతో మహానాట్య మొనర్చెను. సముద్రతీరమున నీశ్వరు డేనాట్యమొనరించెనో అయ్యది మహోదధి నాట్యమనబడి లోకమున ప్రసిద్ధినందినది. ఆ శబ్ద మీ దిగువ వ్రాయబడినది.

శబ్దము

తాంత + రిధణతకిణం తరితయ్యేంత + గధిణతరియుంత ధిమి
తోంత + తటధిణతరిధిన తరికూంత + తరితకతధింకుతక + తద్ధణా +
ధణతరుణు + యుణుతధిమీ + ధిమితగధీ + గధితధి + తధణత
తాంత + రిధణతయ్యేంత + గధిణతతోంత + రిధణంత + రిధణత +
తాంతరిత + యుంతకిట + తోం తధిమి + ణంతగధి + కూంతధరి +
తరితదాం + ధణతధీమ్ + ధిమితయ్యేం + తతగణా + తతరుణు +
తతధిమీ + తతగధీం + తధణత-రితరుణు గధిధిమి, తకుందరి “కిడతక
దధిగిణత + తకదధిగిణత దధిగిణత”

తర్పుం + తక యేం + తకుందరితయేం + యేం యుణుధణ
తధిమి ధరిగిడతక ధి త్తళాంగుతక దధిగిణతొం ధరికిడతక ధి త్తళాంగు
తకదధిగిణతొం ధరికిడతక ధి త్తళాంగుతక దధిగిణతొం.

తాం + ధణాం + దణాంతకయేం + కిణాం + కిణాంతరి తాం
తకిడతక, తకుందరి తకిట, తర్పుణుతధిమిత, గధింధణత దధిగిణతొం
గధింధణత దధిగిణతొం గధిందణత దధిగిణతొం.

తద్దీ + ధరికిటజగణంతరి + తరితకిణర్పుణు తదిద్దిణాం ధిగి
ధిగిర్పుం తరికుంద + కుంద తకుందకిడ తకర్పుం ధరుగుడుతోం తొంకిడ
తకతాహంగత్తళాంగు, తిక్కిణాంగు ధిక్కుడు కిడతక తారిః కిడతక
తద్దిమి తద్దిమి తద్దిమి తకుందరికిడతక ధికుత ధింక్కుర్పుం తకురోంత
కిడతక తాంతకిడతక తక తకదధి గిణతొంధింకు తక్కుర్పుంత రోంత
కిడతక, తాంతకిడతక తకదధిగిణతొం ధింకు తక్కుర్పుంత రోంత కిడ
తక, తాంతకిడతక తకధిగిణతొం.

కిణతయేం + ధణతయేం + యుణుతయేం + ధణం +
తతోం + తరింధతణత॥ తకిటధికిట॥ ధిమిత + యుణుత॥ తరితకుంత
తగణంతరి॥ యుంతరికిడతక + దిద్దిత్తళాంగుతక, తళాంగు తళాంగుతక,
తళాంగు తకదధిగిణతొం॥ దిద్దిత్తళాంగు తక తళాంగు తళాంగుతక
తళాంగుతక దధిగిణతొం॥ దిద్దిత్తళాంగుతక తళాంగు తళాంగుతక,
తళాంగుతక దధిగిణతొం॥

కిణ్ణంగతతోం + తకధిణ్ణంగతతోం + కిణాం + ధణాం +
యుణుతతోం తధిన + తోం తధిన + తధినతాఘ్నేణు + తధణ తాద్దిమి
+ తధరి॥ ధిమిర్పుణుత, ధణం ధిమిత తధింకు॥ కిడతక్కిణాంగు తక
దధిగిణతొం॥ ధిమిర్పుణుత, ధణంధిమిత॥ తధింకు కిడతక్కిణాంగు
తక దధిగిణతొం॥ ధిమి ఘ్నేణుత, ధణంధిమిత, తధింకు, కిడతక్కి
ణాంగు తక దధిగిణతొం॥

తత్తదింకుతక + తదింకుతక + తదిం ధింకుతక + ధింకు
తక + తర్పుంత + రికుంత + । రిదాంధణయేం, ధణతాం తకిడతక,
గధిం ధిమిత కిట। తర్పుణు + తద్దిమి + తగ్గధి + తద్దరి + ధరి
కిడతక ర్పుంతరి దధిగిణ తొం॥ తర్పుణు + తద్దిమి + తగ్గధి +
తద్దరి + ధరికిడతకర్పుంతరి దధిగిణతొం॥ తర్పుణు + తద్దిమి
తక్కిణ తర్పుం + కిణతర్పుం + తకర్పుం + తర్పుంతరికు, ధణాకు।
కిణాకు॥ తయేకు, ధరేకు, ధణేకు, తళాంగు తహితధి॥ ధి త్తతళాంగు
తళాంగు కిడతక దధిగిణతొం। ధి త్తతళాంగు తళాంగు కిడతక దధి
గిణతొం॥ ది త్తతళాంగు తళాంగు కిడతక దధిగిణతొం॥

తకిటధణంధణ, తాహతకుంతక, కుంతరి కుకుందః॥ కిణకు
యేకుడతక, తర్పుణుర్పుణుతధరి + ద్రిమ్మిద్రిమ్మి తధణ॥ తర్పుణు॥
తధిమి॥ తరికిటతక। కిణకుర్పుణు॥ ధరికిడతక, తధింకు॥ తళాంగుతక
దధిగిణతొం। ధరికిడతక, తధింకు తళాంగుతక దధిగిణతొం॥ ధరికిడతక
తధింకు॥ తళాంగుతక దధిగిణతొం॥

తకిటద్రిమితక॥ ధిర్పుగధిం ధణత + రూగధిం ధణత +
ధణత॥ తాహతః॥ ర్పుణుతః। ధిమితః॥ గధితః। ధరిత॥ ధణతకిటతక॥
ధరికిడతక, తధింకుతక, కిణాంగుతక దధిగిణతొం। ధరికిటతక॥ తధిం
కుతక। కిణాంగుతక దధిగిణతొం। ధరికిటతక॥ తధింకుతక॥ కిణాంగు
తక దధిగిణతొం॥ తాంతధణంత + ధణ కిణాంత + కిణర్పుణు ధణంత
+ తకుం దరిత॥ తర్పుం తరితక॥ రిర్పుం రిధణత। తగధియేం॥
ద్రిమి తరితకదాంధణతకిట॥ ధణతద్రిమిత, కిణతర్పుణుత, తకదధి
గిణతొం॥ ధణతద్రిమిత॥ కిణతర్పుణుత, తకదధిగిణతొం, ధణతద్రి
మిత। కిణతర్పుణుత తకదధిగిణతొం॥

ధిర్ఘాగధింధిమిత + యాగధింధిమిత + గధింధిమిత + ధింధి
మిత॥ ఝణుపరిటతకుందరి గధింధిమి॥ చాంధణ॥ తాంత తకిటతక॥
తకిటతొం తకిటతొం॥ తధింకు దధిగిణతొం॥ తకిటతొం॥ తకిటతొం॥
తధింకు దధిగిణతొం॥ తకిటతొం తకిట తొం॥ తధింకు దధిగిణతొం॥

తగ్గధిం ధణతయ్యేం + తగదిం ధణతయ్యేం + ధణతయ్యేం + ధణ
తుణత॥ రిపదాంధణత + తరిత ధీంధిమి + తకుందరికుందరిత॥
తర్ఘ్వుణు + తధణ + తధిమికిణాంగు తకదధిగిణతొం॥ తర్ఘ్వుణు +
తధణ + తధిమికిణాంగు తకదధిగిణతొం॥ తర్ఘ్వుణు + తధణ +
తధిమికిణాంగుతకదధిగిణతొం॥

కారండవనాట్య శబ్ద విధిః

- పురా తు దారుకారణ్యే మహాతరుమనోహరే
సమస్త జంతుసంయుక్తే నానాపక్షిశ్చైర్యుతే 1
- ఆసాయం భార్యయా సార్థం విహరిన్ పరమేశ్వరః
కంచి జ్వలాశయం ప్రాప్య విమలాంభఃప్రపూరకం 2
- ఉపవిశ్య సరస్తీరే పత్న్యా సహ మహానటః
అత్రాంతరే సమాగత్య పక్షిః కారండవస్తదా 3
- జలాశయే విలోక్యాథ మత్స్య మేకం మనోహరం
ఉత్పత్యోత్పత్య పక్షేస్తు నిమగ్న స్తత్క్షణం జలే 4
- మీనం ముఖేన సంగృహ్య యథాగత మథావత
తద్విచిత్రం మహాదేవో దృష్ట్వా హృష్టమనాఽస్తదా 5
- పక్షిణః పక్షువితేప మనుకృత్య మహాద్భుతం
అపర్ణాచిత్తసంతృప్త్యై మహానాట్యం చకార సః 6
- చతురస్రజాతి త్రిపుట తాళే తు ద్విత్రికాలగే
తథితాకిట శబ్దేన శంకరాభతణ రాగకమ్ 7

యన్నాట్య మకరో దీశః తత్ర కారండవం శివః
తన్నాట్య మభవ త్లోకే కారండవ మితి స్థిరమ్.

8

కారండవనాట్య శబ్దవిధి వివరణము

పూర్వకాలమున నిఖిల వృక్షములతోను, జంతు సంతతులతోను, పక్షిగణములతోను నిండి మనోహరమైన దారుకారణ్యమున పార్వతీసమేతుడై పరమశివుడు సాయంకాలమున విహరించుచు నొక సరస్సును జూచి దాని యెడ్డున సంతోషముగా కూర్చుండెను. అంతలో నొక కారండవము (నీటికాకి) వచ్చి, సరస్సున నొక సొగసై న చేపను జూచి, రెక్కలల్లార్చుచుఁగొంతవఱకు లత్యముగాఁ జూచి చటాలున నీటిలో మునిగి ముక్కుతో చేపనుబట్టి ఎటనుండి వచ్చెనో యటకేగెను. ఆ యాశ్చర్యమైన పక్షక్షేప మనుసరించి యీశ్వరుడు పార్వతిని సంతోషపెట్టుటకై చతురస్ర జాతి త్రిపుట తాళమున శంకరాభరణ రాగముతో “తధిత్తాకిట” అను శబ్దముతోనే నాట్య మొనర్చెనో అయ్యది కారండవ నాట్యమవి లోకమున స్థిరముగా ప్రసిద్ధినందెను. అందుకతన దీనికి కారండవనాట్యమను పేరుకల్గెను. ఆ శబ్ద మీదిగువ నీయబడినది.

శబ్దము

తకతకతకతక = తకిటతకిటతక = తకతకతకతక తకిటతకిటతక
= తకతకతకతక = తకతకతకతక = తకతకతకతక - తకిట తకిటతక
- తకతకతకతక = తకతకతకతక = తకతకతకతక — తకతకతకతక
- తకిటతకిటతక = ధా తకతకతక = తకిటతకిటతక = ధాతకతకతక
= తకిటతకిటతక = ధాతకతకతక = ధాతకతకతక = ధాతకతకతక
= తకిటతకిటతక = తాకిటతతతకతక - తకిటతకిటతక = కిడతకతకతక
తకిటతకిటతక తాకి డ్తకతకతక - తాకి డ్తక తకతక - తాకి డ్తకతకతక

తకిటతకిటతక = తాకిడ్డక తత్తక తకిట తకిటతక = కిడ్డకతత్తక
 తకిటతకిటతక = తాకిడ్డక తత్తితాకిడ్డక తత్తకతక - తాకిడ్డక
 తత్తతాకిడ్డక తత్తత్తకతకడకిట తకిటతక తకిటతకిటతక.

తధిత్తా కిడ్డతక తటతకిటతక = తాకిడ్డకతక తకిటతకిటతక =
 తధిత్తాకిడ్డక తధిత్తాకిడ్డ తకతకతధిత్తాకిడ్డక తధిత్తాకిడ్డక తకతక =
 తధిత్తాకిడ్డక-తధిత్తాకిడ్డతకతక-తకిటతకిటతక-తకిటతకిటతక.

తాకిడతక తకతకతకతక ధిగితక = ఝంతరికిడతక తళాంగు
 తక దధిగిణతొం ఝంతరి కిడ్డక తళాంగుతక దధిగిణతొం ఝంతరి
 కిడతక తళాంగుతక దధిగిణతొం కిడ్డక తళాంగుతక దధిగిణతొం కిడ్డక
 తళాంగుతక దధిగిణతొం కిడ్డక తళాంగుతక దధిగిణతొం తళాంగు
 తక దధిగిణతొం తళాంగుతక దధిగిణతొం తళాంగుతక దధిగిణతొం
 తకదధిగిణతొం తకదధిగిణతొం తకదధిగిణతొం దధిగిణతొం దధి
 గిణతొం దధిగిణతొం.

ముక్తాయిలు తక్కిన వైనిచెప్పిన వన్నియు మూడేసి సార్లు
 ఉచ్చరించవలెను.

ఇయ్యది నందీశ్వరభరతమున తత్తన్నాట్యశబ్దోత్పత్తులను ప్రథమా
 ధ్యాయము సమాప్తము.

నందీశ్వరభరతము

ద్వితీయోధ్యాయః

- పురా కైలాస శిఖరే నానారత్న విరాజితే
మందారచనవాటిషు రత్నసింహాసనోపరి 1
- సమాసిన ముమా ప్రాహ ప్రాంజలిః పరమేశ్వరం
కదాచి దేవదేవేశం చంద్రశేఖర మవ్యయమ్ 2
- అయి ప్రాణప్రియేశాన! నటరాజ మహావిభో!
సర్వశాస్త్రపురాణాని ఇతిహాసాగమస్తథా 3
- యామలాదీని తంత్రాణి ప్రోక్తాని భవతా హి మే
పురా కూర్మావరేతు మోహినీరూప విష్ణునా 4
- త్వయా చ స్వరసాహిత్య శబ్దాది సహితం యథా
యద్దర్శితం నాట్యశాస్త్రం నానాపంచముఖీయుతమ్ 5
- ఉపదిశ్యతు తద్గుహ్యం సర్వం మహ్యం సనాతన!
తతః వ్రదర్శనం కృత్వా మాం పీణయతు హే ప్రభో! 6
- ఇతి తద్వచనం శృత్వా తత్సరాయత్నమాస్థితః
ఉపదిశ్యతు తత్సర్వం పార్వత్యై పరమేశ్వరః 7

తత్ప్రదర్శనకామ స్సన్ శివస్తు బహి రేకదా
బ్రహ్మాణం విష్ణు మింద్రాదీన్ దేవతాశ్చ తథాఖిలాః. 8

తుంబురాదీంశ్చ గంధర్వాన్ రంభాద్యప్పరస స్తథా
నారదాదీంశ్చ దేవర్షీన్ వశిష్ఠాది మునీన్ స్తథా 9

సర్వా నాహూయ స ముదా నాట్యరంగ మకల్పయత్
తత్ర సర్వే సమాహృత్య స్వస్వాసన ముపావిశన్ 10

కంచిత్కాలం వినోదాయ కాలకాలో మహానటః
దర్శయిత్వా తత్సమక్షం నృత్యగీతా ద్యనేకథా 11

తతః పశ్యత్సు దేవేషు హ్యేకాగ్రమతిషు ప్రభుః
అనన్యదుర్లభే పంచముఖే తాశప్రదర్శనైః 12

నందిభృంగీశ్వరౌ చై వ చండీశో నారద స్తథా
తుంబురు శ్చేతి విఖ్యాతాన్ భరతే పంచ గాయకాన్ 13

పరీక్షకాన్నియమ్యైతా నేకాగ్రమనసః క్రమాత్
సంగీతస్వరసాహిత్యశబ్దశాస్త్రవిశారదాన్ 14

సవ్యదక్షిణపాదాభ్యాం త్ర్యప్ర సంకీర్ణ నామకే
వామదక్షిణపాదాభ్యాం మిత్రాఖ్య చమరస్రకే 15

బాహుమూల | సభూతేన ఖాడజాతిం యథాక్రమమ్
పంచస్వంగేషు సంగృహ్య పంచజాతీః ప్రదర్శయన్ 16

ఏకదోషక్రమ శ్చోపసంహార శ్చైకదై వ హి
ఘాతే ఘాతే తు కాలోసౌ లఘురూపో యథా భవేత్ 17

తథాతీనియతం కృత్వా స్వరసాహిత్యశబ్దకాన్
తాళశబ్దాన్ బహూన్ కుర్వాన్ జనయామాస తన్ముదమ్ 18

- తదాసనాద్వినిష్క్రమనా విష్ణుః పార్వతిశాసనాత్
స్వయం మోహినిరూపేణ మోహయన్ మారమారకమ్ 19
- యాం ప్రదర్శితవాన్ పూర్వం చిత్రాం పంచముఖీం హరిః
ఆరోహణావరోహోదిక్రమశ స్తామదర్శయత్ 20
- తత శృతుర్ముఖో బ్రహ్మో విస్మయం పరమం గతః
ఆనందవశగో భూత్వా ప్రదర్శనపరోఽభవత్ 21
- ఆరోహోదిక్రమేణై వ కాలాః పంచ చ జాతయః
ప్రథమాద్యా స్తథా త్ర్యస్రముఖా వామపదే క్రమాత్ 22
- దక్షపాదే దక్షహస్తే వామహస్తే తథైవచ
కక్షోభయసమాఘాతే అన్యూనానతిగా యథా 23
- భవేయు స్తా స్తథా కృత్వా దర్శయామాస వై విధిః
యథాపూర్వం పంచముఖీం విష్ణుః ప్రాదర్శయత్తథా 24
- కించ వామేన పాదేన త్ర్యస్రగం తాళసప్తకం
దక్షపాదేన సంకీర్ణజాతిగం తాళసప్తకం 25
- చతురస్రయుతం తాళసప్తకం దక్షిణేన తు
తాళానాం సప్తకం మిశ్రగతం వామకరేణ హి 26
- కక్షఘాతేన తాళానాం సప్తకం ఖండగం తథా
చంచత్పుటాది తాళాంశ్చ పృథగేకోత్తరం శతం 27
- ఉభాభ్యామేవ హస్తాభ్యాం అస్తవ్యస్తం ప్రదర్శయన్
సర్వాన్ సభాసదో భ్రాంతాన్ ఆనందమయమానసాన్ 28
- యదాకరోత్తదా తత్ర పార్వతీపరమేశ్వరౌ
ఉమామానహితౌ ప్రీత్యా బ్రహ్మణం తు చర్ముఖమ్ 29
- గంధతాంబూలమాల్యాద్యై రంబరాభరణాదిభిః
కృత్వా తు సత్కృతిం తస్మై లయబ్రహ్మేతి వాదినౌ 30

- స్తువంతౌ బహుధా వాగ్భి రభితో భిననందతుః
తదేత తస్య మాలత్య పరమానంద తుందిలః 31
- మారుతీ రౌద్రరూపేణ దిగంతానపి భేదయన్
కులాద్రీన్ కంపయన్ కోపాత్ ఘూర్ణయన్ సప్తసాగరాన్ 32
- సుదీర్ఘం ప్రణవం కృత్వా విధాయాజాదివందనం
ప్రసిద్ధే చాదితాళేహి చతురస్రత్రిపుటాభిదే 33
- ప్రథమాద్యాస్తు షట్కాలాః దృశ్యంతే చ యథాక్రమం
సవ్యదక్షిణపద్ధస్తకతా స్వంగేషు షట్సు వై 34
- అనేకాక్షరవిశ్రామ విశేషేణ విరాజితాః
స్వరసాహిత్యశబ్దాంశ్చ రాగభేదాన్ ప్రకీర్తయన్ 35
- షట్కాలషణ్ముఖి త్యాఖ్యాం చిత్రాం తాళగతింవ్యధాత్
తతో వాతాత్మజం ధీరం పార్వతీ పరమేశ్వరౌ 36
- లక్ష్మీనారాయణౌ చై వ వాద్యఘోషపురస్సరమ్
రత్నమాల్యాద్యలంకారై రలంకృత్య ముదాన్వితౌ 37
- బ్రహ్మపర స్త్వం భవేతి వరం దత్వా తతః పరం
షట్కాలభరతాచార్య స్త్వయేవాసి న సంశయః 38
- ఇత్యేవ మూచతు ర్దేవౌ పార్వతీపరమేశ్వరౌ
రంభాద్యప్సరసాం నాప్యైః తతో మంగళగీతిభిః 39
- మంగళాశాసనై శ్చాపి జయశబ్దై స్తథై వచ
ఆనందవచనై స్సర్వై స్సాసభాహి సమాపితాం. 40

పంచముఖితాళప్రదర్శనవిధి వివరణము

పూర్వము నానారత్న విరాజితంబగు కైలాస శిఖరంబున
మందారవనాంతరమున సింహాసనాసీనుండగు నీశ్వరునిగూర్చి పార్వతి

ప్రశ్నించుచున్నది. ప్రాణప్రియ! నిఖిల శాస్త్ర పురాణములు, నితి హాసములును, యామలాది తంత్రములు నాకుపదేశించితివి. కాని కూర్మావతార సమయమున మోహినీరూపధారియగు మహావిష్ణువును, మీరును స్వరసాహిత్య శబ్దకల్పనలతో నేయేపంచముఖులను ప్రదర్శించిరో యా యా వివిధ పంచముఖులను ప్రదర్శించి సంతసమును కలిగింపు' డని పార్వతి కోరగా నీశ్వరుడా పార్వతి కోర్కెను దీర్చుటకు ప్రయత్నించి బ్రహ్మావిష్ణుమహేంద్రాది దేవతలను, తుంబురాది గంధర్వులను, రంభాద్యప్సరసలను, నారద వశిష్టాది మహామునులను పిలిచి నాట్యరంగమును కల్పించి యెవరి యాససముల వారందఱుపనివిష్టులై యుండగా మహానటుండగు మృత్యుంజయుండు వివిధ నాట్యములొనరించి పిమ్మట అనన్య దుర్లభంబగు పంచముఖి తాళప్రదర్శనమొనర్ప సభాసదు లేకాగ్రమానసులై చూచుచుండిరి. పంచముఖి ప్రదర్శనమును మహాగాయకులగు నందీశ్వర, భృంగీశ్వర, చండీశ్వర, నారద, తుంబురు లేవురును జాగరూకతతోఁ జూచుచుండిరి. అంత నీశ్వరుడు వామపాదమున త్ర్యంసజాతిని, దక్షిణపాదమున సంకీర్ణ జాతిని, వామహస్తమున మిశ్రజాతిని, దక్షిణహస్తమున చతురస్రజాతిని, కక్షద్వయముతో ఖండజాతిని క్రమముదప్పక స్వర సాహిత్య శబ్దకల్పనల జతకూర్చి కొన్ని యావృత్తములతో ప్రారంభోప సంహారము లొనర్చెను. సభాసదు లందఱును బ్రహ్మానంద మందిరి. తరువాత పార్వతి చెప్పగా మహావిష్ణువు ఆసనమునుండి లేచి మోహినీరూపముతో మారసంహారకుండగు నీశ్వరుని ఏ విచిత్ర పంచముఖితో మోహింపజేసెనో ఆ పంచముఖిని ఆరోహణావరోహణ క్రమము దప్పక ప్రదర్శించెను. అంతట చతుర్ముఖుండగు బ్రహ్మ పరమాశ్చర్యమునొంది ఆనందాతిశయముతో తన పంచముఖిని ప్రదర్శించుట కుద్యుక్తుడై అరోహాదిక్రమముతో ఒకటి రెండు మూడు నాలుగైదు కాలములలో త్ర్యంస, చతురస్ర, ఖండ, మిశ్ర,

సంకీర్ణజాతులను సక్రమముగా వామదక్షిణపాదంబులతోను, కుడి
 యెడమచేతులతోను, కక్షద్వయముతోను, హెచ్చుతగ్గులులేకుండ విష్ణు
 వెట్లు పంచముఖి ప్రదర్శనమొనర్చెనో యట్లే ప్రదర్శన మొనర్చెను.
 ఇయ్యది కష్టతరమైనది. మఱియు వామపాదమున త్ర్యస్తజాతిలో
 సప్తతాళములను, కుడిపాదమున సప్తతాళములలో సంకీర్ణజాతిని,
 కుడిచేతితో సప్తతాళములలో చతురస్త్రజాతిని, ఎడమచేతితో సప్త
 తాళములలో ఖండజాతిని, మఱియు చంచత్పుటాది నూటయొక్క
 తాళములను వామదక్షిణ హస్తములలో నేచేతితో నే తాళము కావతే
 నన్న నాచేతితో నాయాతాళములనువేసి ప్రదర్శించుచు సభాసదుల
 నందరిని ఆశ్చర్యనిమగ్నులుగాజేసి సంతోషపెట్టెను. అంతట పర
 మేశ్వర మహావిష్ణువులు, పార్వతీలక్ష్ములతోకూడ బ్రహ్మానందము
 నొంది, చందన తాంబూలమాల్యాంబరాభరణాదులతో బ్రహ్మదేవు
 వర్చించి యీ చతుర్ముఖుఁడు లయబ్రహ్మ యని బహువిధములఁ
 బొగడిరి. ఈ మహాద్భుత పంచముఖి ప్రదర్శనలనుజూచి రాద్ర
 రూపముతో హనుమంతుడు దిగంతములను ఛేదించుచు సప్తకుల
 పర్వతములను కంపింపఁ జేయుచు, సాగరములను ఘూర్ణింపఁ
 జేయుచు ప్రణవముబట్టి బ్రహ్మాదుల కభివాదమొనర్చి ప్రసిద్ధమగు
 చతురస్త్రజాతి త్రిపుట తాళమును (ఆదితాళమును) ఒకటి రెండు
 మూడు నాలుగు ఐదు ఆరు కాలములలోను, అనేకాక్షరముల నును
 లుగా నుంచుచు ఎడమకుడి పాదములు రెండింటితోను, వామదక్షిణ
 హస్తములు రెండింటితోను, వామదక్షిణ కక్షలు రెండింటితోను
 మొత్త మాటంగములతోను ఆరు కాలములను, యథాక్రమముగా
 స్వరసాహిత్య శబ్ద కల్పనలతో వివిధ రాగభేదములతో అపూర్వమగు
 షట్కాలషణ్ముఖిని ప్రదర్శించెను. అంత నా పరమాద్భుత ప్రదర్శనకు
 పార్వతీపరమేశ్వరులును, లక్ష్మీనారాయణులును, మంగళవాద్యము
 ములతో హనుమంతునికడ కేగి యాతని రత్నమాల్యాంబరాదులచే

నలంకరించి యానందించి “రెండవబ్రహ్మపు కమ్ము” అని వరమొసంగి షట్కాలభరతాచార్యుడవు నీవే యని యిందు సందియము లేదని యనేకవిధముల గొనియాడి రంభాదులచే మంగళగీతులతో నాట్యము చేయించి యాసభ నానాటికి సమాప్తమొనర్చిరి. మఱియు నిందు మోహినీరూపధరుడగు మహావిష్ణువు ఈశ్వరుని మోహింపజేయుటకై ప్రదర్శించిన పంచముఖులొని విశిష్టత యేమనగా - ఈశ్వరుని జయించుటకు సాహిత్యస్వరశబ్దకల్పనలతో వామపాదమున త్ర్యస్తాద్యారోహణము, దక్షిణపాదమున సంకీర్ణాద్యవరోహణంబును, దక్షిణ హస్తంబున చతురస్త్రాద్యధిరోహణ క్రమంబును, వామహస్తంబున మిశ్రాదిప్రత్యధిరోహణ క్రమంబును, కక్షద్వయంబున ఖండాది చిత్రారోహణంబును కలిగి ప్రదర్శించుటయే విశిష్టతయైయున్నది.

సప్తతాళ నాట్యశబ్ద విధిః

- | | |
|--|---|
| తతో బ్రహ్మ చ విష్ణుశ్చ మహేశః పవనాత్మజః
అనన్యదుర్లభాన్ చిత్రపిత్రాతిలయాన్వితాన్ | 1 |
| స్వస్వనామాంకితాన్ పంచముఖీ తాళ విశేషకాన్
తత్తచ్ఛబ్దానుగుణ్యేన నృత్యరీతీ రకల్పయన్ | 2 |
| అథ రంభాచ రంభోరూః కదాచి త్పరమాద్భుతం
సుధర్మామధ్యగా భూత్వా సప్తతాళేషు సంగతమ్ | 3 |
| కాంభోజీరాగ సంయుక్తం మిశ్రచాపు లయాన్వితం
తాళశబ్దం తరితరుంతేత్యాదికం స్ఫుటభాషిణీ | 4 |
| యన్నాట్య మకరోత్తత సర్వదేవముదావహం
తద్ది లోకే సప్తతాళ నాట్యమిశ్యభిధాం దధౌ | 5 |

సప్తతాళ నాట్యశబ్ద విధివివరణము

అంతట బ్రహ్మ, విష్ణువు, మహేశ్వరుడు, హనుమంతుడు అనన్య దుర్లభములును, అమానుషములును, చిత్రవిచిత్ర లయాన్వితములును నగు పంచముఖి తాళవిశేషములకు వారివారి నామములతో నామకరణములొనరించి యనేక శబ్ద విధులతో నృత్యభంగిమలొనర్చిరి. పిదప నొకనాడు రంభోరువగు రంభ దేవ సఖామధ్య భాగమున సప్తతాళములకు సరిపడునట్లు కాంభోజి రాగముతో మిశ్రజాతి చాపుతాళముతో “తరితరుంత” మున్నగు శబ్దములతో సమస్త దేవతలు సంతసించు విధంబున నాట్యమొనర్చెను. అందుచే దానికి సప్తతాళనాట్య మను నామమిచ్చెను. ఆ శబ్ద మీదిగువ వ్రాయబడుచున్నది.

శబ్దము

తరితరుం, తత్తరుం తరుం తరుం-తరిత జగణగ-తగణ జగ
కిణ-తారిధణ-తారిరుణు-తాధిమి-తత్తరి-రితతరి-తతరరి-తరితరితరిత-
ధింకుతక-ధింధింకుతంక్కు-తరిత కొతఃకిణ = దణతరుణు తరుణు-
ధిమితగధితగ్గధి = తతరిత యేకు-ధచేక -ధణేకు తకుందరిత-దాంధణత-
ధింధిమిత-తాంతరిత - యేంతకిటధిట - తతెయ్యతతోంగః - తగజగణ
తధంగిణ-తఃద్దిరుగుడు తరుంతరి = సా గుణవార, యదువీర, నగధీర।
సుకుమార। సముదార - స్వర్గపురవిహార। మణిహార। జగదాధార।
రుంతద్దిత్తరిత। తకుందరి తాత। రికుందరియేంత। గధి తధితోంత।
ధితరితరుం తకుం -ధిత్తాహారిక దరి। తరితారుగధింత - యూర్ము
గధిణంత - ధిర్ముగధిగణంత-దదఃధణ త - ధణంత-కిణంత-రుణుంత -
ధిమింత-గధింత-తరింత-ధణ-రుణుం-ధిమిం-గధిం - తరిం - తరిత =
ధీణుధిత్తారితకరుంరుం-తారిరుం-యేకుతకరుం-తారికిణధణ కిణ
తకిణణం-ధాణుధణకిణధణతరుణుధి -తతధిత-తతధిత్త-తధితత = దక్ష
శుభవీత - కలశిత-ఘనపత-కమలాత-నయదీత - బుధరతాపేత-విజి

తాడు-శుభలక్షణమురారీ-త్తరి త్తరితతరియుం-తతరియుంతరి-ధితరితాంతరి
 యుణుధితాంతరి-తారితః-తరితః-రితరిరిత - తద్దాంతరి ధణతకిణయుం-
 ధణతకిణయుం - కిణతయుంణతయుం-తయుంతా + కిణతయూగధి- ధిన్న
 తద్ధిన్న తరిచిన్నత-తధిన తత్తఃతరిత ధినగది-తగణజగ-జగణతగ - తగ
 జగణగణ-జగణగతగణ-తగజగ-తగధి తగధిర- గధితధితధిత - నీలమణి
 జాల-తనుశీల-సుకశీల- మణిచేల - కరుణాశీల - మృదుశీల - ఘన
 వాగ్జాల-రుక్మిణీశీల-గోపాలబాల - కుచేలపాల - సప్తతాళ శబ్దాం
 కితరే = కిడతకధరి గిత్తతయుంతరి-కిడ్తక యేకిడతక-ధింకిడతక - తద్ధి
 రుగుడు-శకధిరుగుడు-ధరుగుడు-ధరుగుడు - ధరికిత్తక - యేకిడ్తక-
 యుంతరికిడతక-కిడవా-కిడదా-కిడదా = ధంకిత్తకయుంతరికిత్తకతళాంగు
 తక దధిగిణతొం-యుంతరికిడతక తళాంగుతక దధిగిణతొం-యుంతరికిడ
 తక తళాంగుతక దధిగిణతొం = కిడ్తక తళాంగుతక దధిగిణతొం-కిడ
 తక తళాంగుతక ధరిగిణతొం - కిడతక తళాంగుతకదధిగిణతొం =
 తళాంగుతక దధిగిణతొం-తళాంగుతక దధిగిణతొం-తళాంగుతక దధి
 గిణతొం.

నందీశ్వరభరతమున సప్తతాళ నాట్యశబ్దమనే
 ద్వితీయాధ్యాయము సమాప్తము

నందిశ్వరభరతము

తృతీయోధ్యాయః

తత్రవీకో తరశతతాళ విధివివరణం

తాళే చంచత్పుటం జ్ఞేయం గురుద్వంద్వం లఘుప్లుతం. 1

ఇందు రెండు గురువులు, ఒక లఘువు, ఒక ప్లుతము నుండు పని యర్థము. చతురస్రజాతి నీది క్రియలుగల తాళము. విషమయతి ఈ చంచత్పుట తాళమున నుండును. ఇట్లే అంతటను గ్రహింప వలెను.

గురు ర్లఘూ గురు శ్చైవ భగౌ ఛాదపుటాభిదే. 2

ఇందు ఒక గురువు, రెండులఘువులు, ఒక గురువు, భగణము, అనగా ఒక గురువు రెండు లఘువులు గురువునందును త్రిశ్రజాతి 18 క్రియలుగలది. విపీలక యతి. ఛాదపుటతాళము.

పలగాగలపశ్చైవ షట్పితాపుత్రక స్తథా. 3

షట్పితాపుత్రక తాళము. ఇందు ఒక ప్లుతము, రెండు గురువులు, ఒక లఘువు, ఒక ప్లుతము నుండును. విషమయతి. ఖండజాతి 60 క్రియలు గలది.

మగణశ్చ ప్లుతాద్యంతం సంపద్వేష్టిక సంజ్ఞ కే. 4

సంపద్యేష్టిక తాళము. ఇందు మగణము అనగా మూడు గురువులు. ప్లుతాద్యంతమనగా ఆ మ గ ణ మునకు ఆదిని, అంతమున, ప్లుతము లుండునని యర్థము. మిశ్రజాతి—84 క్రియలు గలది.

ఉద్భుట సంజ్ఞ కే తాళే భగణశ్చ ప్రకీర్తితః. 5

ఉద్భుట తాళము. ఇందు ఒక గురువు రెండు లఘువులు నుండును. సంకీర్ణ జాతి. 36 క్రియలు గలది. విషమ యతి.

ఆదితాళే చ లోకే తు లఘురేక స్స్మృతః పృథక్. 6

ఆదితాళము. ఇందొక లఘువు మాత్రమే యుండును. చతురస్ర జాతి. 4 క్రియలు గలది.

దర్పకే తు ద్రుతద్వంద్వం గురుశ్చైవ ప్రకీర్తితః. 7

దర్పకతాళము. ఇందు రెండు ద్రుతములు, ఒక గురువు నుండును. త్రిశ్రజాతి 10 క్రియలు గలది. సోతోవహ యతి.

అష్టకద్వస్తు చర్చర్యాం విరామాంతం ద్రుతం లఘుః. 8

చర్చరీతాళము. విరామాంతమైన ద్రుతము. ఒక లఘువు నుండును. 0—81, 0—8—1. 0—8—1. 0—8—1, 0—8—1, 0—8—1, చతురస్రజాతి 72 క్రియలు గలది.

సింహాలీలే విధాతవ్యం లఘ్వాద్యంతం ద్రుతత్రయం. 9

సింహాలీలా తాళము. ఇందు ఆద్యంతముల లఘువులుండి మూడు ద్రుతము లుండును, సంకీర్ణ జాతి. 24 క్రియలు గలది.

ద్రుతద్వంద్వం యకారశ్చ కందర్పః పరికీర్తితః. 10

ఇయ్యది కందర్పతాళము ఇందు రెండు ద్రుతములు; ఒక
యగణము నుండును. మిశ్రమజాతి. 39 క్రియలు గలది. స్తోతోవ
హయతి.

సింహవిక్రమతాళే స్య ర్మగణో లసలాగపా. 11

సింహవిక్రమ తాళము. ఇందు మగణము లఘువు, ప్లుతము,
లఘువు, గురువు, రెండు ప్లుతములు నుండును. చతురస్రజాతి. 76
క్రియలు గలది. విషమ యతి.

శ్రీరంగ సంజ్ఞ కే తాళే సగణో లప్లుతో మతః. 12

శ్రీరంగ తాళము. ఇందు ఒక సగణము, లఘువు, ప్లుతము
నుండును. ఖండజాతి 46 క్రియలు గలది.

రతిలీలే విధాతవ్యం లఘుద్వంద్వం గురుద్వయం. 13

రతిలీల తాళము. ఇందు రెండు లఘువులు. రెండు గురువులు
నుండును. త్రిశ్రజాతి. 15 క్రియలు గలది.

చతుర్దశే రంగతాళే ప్లుతా చ గురుతః పరమ్ 14

పదునాల్గవదై న రంగతాళము. ఇందు రెండు ప్లుతములు.
గురువు నుండును ఖండజాతి. 40 క్రియలు గలది.

పరిత్రమే లఘుద్వంద్వం యగణ స్తదనంతరమ్. 15

పరిత్రమ తాళము. ఇందు రెండు లఘువులు, ఒక యగణము
నుండును. మిశ్రజాతి. 49 క్రియలు గలది.

ప్రత్యంగతాళే కర్తవ్యం మగణశ్చ లఘుద్వయమ్ 16

ప్రత్యంగ తాళము. ఇందు మగణము రెండు లఘువులు
నుండును. చతురస్రజాతి. 36 క్రియలు గలది.

లచతుష్కం విరామాంతం గజలీలే ప్రకీర్తితమ్.

17

గజలీల తాళము. ఇందు నాలుగు లఘువులు విరామము నుండవలెను. త్రిశ్రజాతి. 13 క్రియలు గలది.

లఘు ర్గురుః ప్లుతశ్చైవ త్రిభిన్నే పరికీర్తితః.

18

త్రిభిన్న తాళము. ఇందు ఒకలఘువు, ఒకగురువు, ఒక ప్లుతము నుండును. ఖండజాతి. 30 క్రియలు గలది.

వీరవిక్రమతాళేతు లద్రుతౌచ గురు స్త తా.

19

వీరవిక్రమ తాళము. ఒక లఘువు రెండు ద్రుతములు ఒక గురువు మండును. సంకీర్ణ జాతి. 31 క్రియలు గలది.

సవిరామం లఘుద్వంద్వం తాళే స్యాత్తు సలీలకే.

20

ఒక గురువు రెండు లఘువులు సలీలక తాళమందుండును. చతురస్ర జాతి. 9 క్రియలు గలది.

వర్ణాభిన్నాభితాళేతు ద్రుతద్వంద్వం లఘు ర్గురుః.

21

వర్ణాభిన్నాభితాళము. ఇందు రెండుద్రుతములు, ఒకలఘువు, ఒక గురువు నుండును. త్రిశ్రజాతి. 13 క్రియలు గలది.

రాజచూడామణౌ తాళే ద్రతౌ నశ్చ ద్రుతౌ లఘూ.

22

రాజచూడామణి తాళము. ఇందు రెండు ద్రుతములు ఒక నగణము, రెండు ద్రుతములు రెండు లఘువులు నుండును. మిశ్ర జాతి. 43 క్రియలు గలది.

రంగద్యోతన తాళేతు ః ఘగణో లఘుతో మతః.

23

రంగద్యోతన తాళము. ఇందు ఒకమగణము, ఒక లఘువు, ఒక ప్లుతము నుండును. ఖండజాతి. 50 క్రియలు గలది.

గపా ద్రుతౌ గతౌ పశ్చ రాజతాళే ప్రకీర్తితః. 24

రాజతాళము. ఇందు ఒక గురువు, రెండు ప్లుతములు, రెండు ద్రుతములు, ఒక గురువు, రెండు లఘువులు, ఒక ప్లుతము నుండును. చతురస్రజాతి. 4 క్రియలు గలది.

ద్వా తౌ పశ్చ గతౌ పశ్చ సింహవిక్రీడితే లపా. 25

సింహవిక్రీడిత తాళము. ఇందు రెండు లఘువులు, ఒక ప్లుతము, ఒక గురువు, రెండు లఘువులు, ఒక ప్లుతము, ఒక లఘువు, రెండు ప్లుతములు నుండును. త్రిశ్రజాతి. 57 క్రియలు గలది.

వేదద్రుతౌపా ద్రుతౌచ వనమాలినిగస్తథా. 26

వనమాలిని తాళము. నాలుగు ద్రుతములు, రెండు లఘువులు రెండు ద్రుతములు, ఒక గురువు నిందుండును. మిశ్రజాతి. 40 క్రియలు గలది.

గురు ర్లఘూ ద్రుతౌ గశ్చ వర్ణేశే చతురస్రకే. 27

చతురస్రక తాళము. ఇందు ఒక గురువు, రెండు లఘువులు, రెండు ద్రుతములు, ఒక గురువు నుండును. చతురస్రజాతి. 28 క్రియలు గలది.

లఘు ద్రుతౌ లగశ్చేతి త్రిశ్రవర్ణే ప్రకీర్తితః. 28

త్రిశ్రవర్ణ తాళము. ఇందు లఘువు, రెండు ద్రుతములు, ఒక లఘువు, ఒక గురువు నుండును. త్రిశ్రజాతి. 16 క్రియలు గలది.

రంగప్రదీప తాళేతు తగణశ్చ ప్లుతం భవేత్. 29

రంగప్రదీపతాళము. ఇందు తగణము, ఒక పుతము నుండును. త్రిశజాతి. 24 క్రియలు గలది.

ప్రతితూర్యే విరామాంతం మిశ్రాభ్యే ద్వాదశ ద్రుతాః. 30

ప్రతితూర్య తాళము. మిశ్రమమగుచు విరామాంతముగా పండ్రెండు ద్రుతము లుండును. 27 క్రియలు గలది. ఈ తాళము నకు గురులఘువులు లేనందున జాతిలేదు.

లఘుతంచ ద్రుతౌ దీర్ఘౌ హంసనాదో నిరూపితః. 31

హంసనాద తాళము. ఇందు లఘువు, పుతము, రెండు ద్రుతములు, దీర్ఘము - అనగా గురువు నుండును. చతురస్రజాతి. 28 క్రియలు గలది.

జగణో లగురుశ్చైవ సింహనాదః ప్రకీర్తితః. 32

సింహనాదతాళము. ఇందు జగణము, లఘువు, గురువు నుండును. సంకీర్ణజాతి. 63 క్రియలు గలది.

తాళస్యాన్య ద్వల్లిక శ్చాదౌ లద్వయం ద్రుచతుష్టయం. 33

వల్లికతాళము. ఇందు రెండు లఘువులు, నాలుగు ద్రుతములు నుండును. మిశ్రజాతి. 22 క్రియలు గలది.

లఘుర్ద్వితచతుష్కంచ లద్వయం శరభలీలకే. 34

శరభలీలక తాళము. ఇందు లఘువు 4 ద్రుతములు, రెండు లఘువు లుండున. త్రిశజాతి. 17 క్రియలు గలది.

తగణో లః పుతం కార్యం రంగాభరణ సంజ్ఞకే. 35

రంగాభరణ తాళము. ఇందు తగణము, లఘువు, పుతము నుండును. చతురస్రజాతి. 36 క్రియలు గలది.

తురంగలీల తాళే స్యాత్ ద్రుతద్వంద్వం లఘుస్తథా. 36

తురంగలీల తాళము. ఇందు రెండు ద్రుతములు, ఒక లఘువు నుండును. త్రిశ్రజాతి. 7 క్రియలు గలది.

తపోలోగాద్రుతౌ గౌల పలపాగశ్చలద్వయం
నిశ్శబ్దలచతుష్కంచ తాళే స్యాత్ సింహానందిని. 37

సింహానందిని తాళము. ఇందు తగణము, ప్లుతము, లఘువు, గురువు, రెండు ద్రుతములు, రెండు గురువులు, లఘువు, ప్లుతము, లఘువు, ప్లుతము గురువు, రెండు లఘువులు నుండును. త్రిశ్రజాతి. 85 క్రియలు గలది.

రగణో లగురుచ్చైవ జయశ్రీతాళ సంజ్ఞకే. 38

జయశ్రీ తాళము. ఇందు రగణము, లఘువు, గురువు నుండును. ఖండజాతి. 40 క్రియలు గలది.

భవేయు ర్విజయానందే లద్వయం గురవస్త్రయం. 39

విజయానంద తాళము. ఇందు 2 లఘువులు, 3 గురువులు నుండును. చతురస్ర జాతి. 32 క్రియలు గలది.

లద్రుతౌ ప్రతితాళేచ తాళజ్ఞాన వినోదినః. 40

ప్రతితాళము. ఇందు లఘువు, రెండు ద్రుతములు నుండును. మిశ్రజాతి. 11 క్రియలు గలది.

మకరందే ద్రుతద్వంద్వం లఘుత్రయ మతో గురుః. 41

మకరంద తాళము. ఇందు 2 ద్రుతములు, 3 లఘువులు, గురువు నుండును. త్రిశ్రజాతి. 19 క్రియలు గలది.

లఘు ద్భ్రతా గతా పశ్య కీర్తితాశః ప్రకీర్తితః. 42

కీర్తితాశము. ఇందు లఘువు, 2 దృతములు, గురువు, 2 లఘువులు, పుకము నుండును. చతురస్రజాతి. 36 క్రియలుగలది.

పుణ్ణో గశ్య పుణ్ణో గశ్య తాళే విజయసంజ్ఞకే. 43

విజయతాళము. ఇందు పుకము, 1 గురువు, పుకము, గురువు నుండును. ఖండజాతి. 50 క్రియలు కలది.

సగణ ద్వితయం తచ్చ తాళే తు జయమంగళే. 44

జయమంగళ తాళము. 2 సగణము లుండును. ఖండజాతి. 50 క్రియలు గలది.

లఘు ర్షక్రో దృతా తాళే రాజవిన్యాదరాభిదే. 45

రాజవిన్యాదర తాళము. ఇందొక లఘువు, గురువు, 2 ద్రుతములు నుండును. చతుస్ర జాతి. 16 క్రియలు గలవి.

సగణో మధ్యతాళే తు కల్పితం ల చతుష్టయం. 46

మధ్యతాళము. ఇందు సగణము, 4 లఘువు లుండును. త్రిశ్ర జాతి. 24 క్రియలు గలది.

జగణో లో ద్రుతా పశ్య జయతాళే ప్రకీర్తితః. 48

జయతాళము. ఇందు జగణము, లఘువు, 2 ద్రుతములు, పుకము నుండును. మిశ్రజాతి. 60 క్రియలు గలది.

ద్రుత ద్వంద్వం లఘుద్వంద్వం భవే త్తాళే కురుత్తకే. 49

కురుత్తక తాళము. ఇందు 2 ద్రుతములు, 2 లఘువులు నుండును. త్రిశ్రజాతి. 10 క్రియలు గలది.

లఘుద్వంద్వం విరామాంతం తాళే నిస్సారుడౌ విధౌ. 50

నిస్సారుడి తాళము. ఇందు 2 లఘువులు, విరామము నుండును. సంకీర్ణజాతి. 19 క్రియలు గలది.

ద్రుత ద్వంద్వం విరామాంతం క్రితతాళః ప్రకీర్తితః. 51

క్రిత తాళము. ఇందు 2 ద్రుతములు, విరామము నుండును. ఈ తాళమునకు గురులఘువులులేవు గాన జాతిలేదు. 5 క్రియలు గలది.

త్రిభంగాఖ్యస్య తాళస్య జగణశ్చ గురు తథా. 52

త్రిభంగ తాళము. ఇందు జగణము, ఒక గురువు నుండును. ఖండజాతి. 30 క్రియలు గలది.

కోకిలక్రియ తాళస్య గురుర్లశ్చ ప్లుతం స్తథా. 53

కోకిలక్రియ తాళము. ఇందు ఒక గురువు, లఘువు, ప్లుతము నుండును. సంకీర్ణజాతి. 54 క్రియలు గలది.

శ్రీకీర్తిసంజ్ఞకే తాళే గురుద్వంద్వం లఘుద్వయం. 54

శ్రీకీర్తితాళము. ఇందు రెండు గురువులు, రెండు లఘువులు నుండును. చతురస్రజాతి. 24 క్రియలు గలది.

ముద్రికే తాళసంజ్ఞేతు నిశ్శబ్దశ్చ గురుర్లఘూ. 55

ముద్రికా తాళము. ఇందు 1 గురువు, 2 లఘువులు కాక షడ్జము నుండును. త్రిశ్రజాతి. 12 క్రియలు గలది.

చత్వారో బిందవో గురూ చాద్యంతౌ బిందు మాలిని. 56

బిందుమాలిని తాళము. అందు గురువు, 4 బిందువులు, గురువు నుండును. చతురస్రజాతి. 24 క్రియలు గలది.

సమతాళే లఘుద్వంద్వం విరామాంతం ద్రుత ద్వయం. 57

సమతాళము. 2 లఘువులు. 2 ద్రుతములు విరామము అంతమునను, నుండును. ఖండజాతి. 15 క్రియలు గలది.

లఘూ ద్రుతౌ ప్లుతశ్చైవ తాళే స్యాన్నందనాభిదే. 58

నందన తాళము. ఇందు 2 లఘువులు, 2 ద్రుతములు, 1 ప్లుతము నుండును. మిశ్రజాతి. 33 క్రియలు గలది.

మఠికోయం విధాతవ్యః గురుర్భిందుః ప్లుతక్రమాత్. 59

మఠిక తాళము. ఇందు గురువు. బిందువు, ప్లుతము నుండును. మిశ్రజాతి. 37 క్రియలు గలది.

లఘుః ప్లుతస్సకారశ్చ తాళే చాభంగలీలకే. 60

అభంగలీలక తాళము. ఇందు లఘువు, ప్లుతము, సగణము నుండును. త్రిశ్రజాతి. 24 క్రియలు గలది.

దురీక్షణే లఘుద్వంద్వం గురు రేకః ప్రకీర్తితః॥ 61

దురీక్షణ తాళము. ఇందు 2 లఘువులు, 1 గురువు నుండును. చతురస్ర జాతి. 16 క్రియలు గలది.

వేదద్రుత విరామాంతం ద్వివారం విషమే మతః 62

విక్షమ తాళము. ఇందు 4 ద్రుతములు, విరామము, మరల 4 ద్రుతములు, విరామము నుండును. జాతి లేదు. క్రియలుగలది.

ధంకితా రగణేనస్యా దేషా చిచ్ఛైవ యోజనా. 63

ధంకితా తాళము. ఇందు రగణ మొక్కటియే యుండును. చతురస్ర జాతి. 20 క్రియలు గలది.

నందితాళే సముద్దిష్టో లఘు ర్బిందు ర్లఘు ర్గురుః, 64

నంది తాళము. ఇందు ఒక లఘువు, బిందువు. లఘువు గురువు నుండును. ఖండజాతి. 22 క్రియలు గలది.

ఏకేనై వ ద్రుతేన స్యాదేకతాళాభిసంజ్ఞకః. 65

ఏకతాళము. ఒక్క ద్రుతముండును. జాతిలేదు. 2 క్రియలు గలది.

లఘుద్వంద్వం గురుద్వంద్వం కందుకః పరికీర్తితః. 66

కందుక తాళము. ఇందు 2 లఘువులు, 2 గురువులు నుండును చతురస్ర జాతి. 24 క్రియలు గలది.

ఏకో లఘు ర్గురుద్వంద్వం కంకాళవిషమే భవేత్. 67

కంకాళవిషమ తాళము. ఇందు ఒక లఘువు, 2 గురువులు నుండును. మిశ్రజాతి. 35 క్రియలు గలది.

లద్వయం బిందుయుగ్మంచ గురుశ్చైవాభినందిని. 68

అభినంది తాళము. 2 లఘువులు, 2 బిందువులు, గురువు నుండును. ఖండ జాతి. 24 క్రియలు గలది.

నగణశ్చ లఘుశ్చైవ విరామాంతం ద్రుతద్వయం మల్లతాళేతు భరత ఉవాచైవం విధేన హ. 69

మల్లతాళము. ఇందు నగణము, లఘువు, 2 ద్రుతములు విరామము నుండును. చతురస్రజాతి. 21 క్రియలు గలది.

చతుస్తాళే గురుః పూర్వం తతో బిందు త్రయం భవేత్. 70

చతుస్తాళము. ఇందొక గురువు, 3 సున్నలు నుండును. సంకీర్ణజాతి. 24 క్రియలు గలది.

అభంగతాళే క ర్తవ్యం లఘో రంతే త్రిమాత్రకమ్. 71

అభంగ తాళము. ఒక లఘువు, త్రిమాత్రక మనగా పుతము. త్రిశ్రజాతి. 12 క్రియలు గలది.

విరామాంతం లఘుద్వంద్వం తాంబికే పరికీర్తితమ్. 72

తాంబిక తాళము. 2 లఘువులు, విరామము నుండును. మిశ్ర జాతి. 15 క్రియలు గలది.

రగణా ద్బిందుయుగ్మంచ రాజంబేకోశ ఉచ్యతే. 73

రాజంబేకోశ తాళము. ఇందు రగణము, 2 బిందువులు నుండును. ఖండజాతి. 29 క్రియలు గలది.

ద్రుతద్వంద్వం లఘుద్వంద్వం గురుద్వంద్వం చ ధీపికే. 74

ధీపిక తాళము. 2 ద్రుతములు, 2 లఘువులు, 2 గురువులు నుండును. చతురస్రజాతి. 28 క్రియలు గలది.

ఏకేన సవిరామేవ లఘుర్వా లఘుశేఖరః. 75

లఘుశేఖర తాళము. విరామము లఘువు నుండును. చతు రస్రజాతి. 5 క్రియలు గలది.

ప్రతాపశేఖరే త్వంగరామాంతం ద్రుతత్రయమ్. 76

ప్రతాపశేఖర తాళము. 3 ద్రుతములు, విరామము నుండును. జాతిలేదు. 7 క్రియలు గలది.

గజర్ఘాపే చ యమళో విరామాంతం ద్రుతద్వయం. 77

గజర్ఘంప తాళము. యమళము, 2 ద్రుతములు, విరామము నుండును. ఖండజాతి, 15 క్రియలు గలది.

చతుర్ముఖాభ్యే తాళే తు జగణానంతరం ప్లుతమ్. 78

చతుర్ముఖ తాళము. జగణము, ప్లుతము నుండును. 35 క్రియలు గలది.

వ్యోమద్వయం విరామాంతం లశ్చ ఝంపాభిధీయతే. 79

ఝంపా తాళము. 2 సున్నలు (అనగా 2 ద్రుతములు), లఘువు విరామము నుండును. త్రిశ్రజాతి. 8 క్రియలు గలది.

సగణో భగణో వాపి ప్రతిమధ్యే బుధై స్మృతః. 80

ప్రతిమధ్య తాళము. సగణము, భగణము నుండును. చతురస్ర జాతి. 32 క్రియలు గలది.

తృతీయతాళో విజ్ఞేయః విరామాంతం ద్రుతత్రయమ్. 81

తృతీయ తాళము. 3 ద్రుతములు, విరామము నుండును. జాతి లేదు. 7 క్రియలు గలది.

వసంతతాళే కర్తవ్యః సగణో మగణ స్తథా. 82

వసంత తాళము. సగణము, మగణము నుండును. త్రిశ్రజాతి. 27 క్రియలు గలది.

తాళే లలిత సంజ్ఞే తు ద్రుతద్వంద్వం గురు ర్గఘుః. 83

లలిత తాళము. 2 ద్రుతములు, గురువు, లఘువు నుండును. త్రిశ్రజాతి. 13 క్రియలు గలది.

రతితాళే లఘుః కార్య స్తత శ్చైవ గురు స్తథా. 84

రతి తాళము. లఘువు, గురువు నుండును. చతురస్రజాతి 12 క్రియలు గలది.

తాళే కరుణమత్యాభ్యే జ్ఞేయం బిందుచతుష్టయమ్. 85

కరుణమతితాళము. 4 ద్రుతము లుండును. జాతిలేదు. 8 క్రియలు గలది.

షట్తాళ సంజ్ఞ కే తాళే బిందు షట్కం నిరంతరమ్. 86

షట్తాళతాళము. 6 బిందువు లుండును. జాతిలేదు. 6 క్రియలు గలది.

వర్ధనే బిందుయుగళం నిరాంతంకో లఘుః ప్లుతః. 87

వర్ధనతాళము. 2 బిందువులు, లఘువు, ప్లుతము నుండును. సంకీర్ణజాతి. 40 క్రియలు గలది.

వర్ణాయత్యభిదే తాళే లఘుద్వంద్వం ప్లుతద్వయమ్. 88

వర్ణాయతి తాళము. 2 లఘువులు, 2 ప్లుతము లుండును. మిశ్రజాతి. 66 క్రియలు గలది.

రాజనారాయణే బిందుయుగళం జగణో గురుః. 89

రాజనారాయణ తాళము 2 బిందువులు, జగణము, గురువు నుండును. ఖండజాతి. 34 క్రియలు గలది.

ద్రుతద్వంద్వం ప్లుతశ్చైవ కోమల్లే పరికీర్తితః. 90

కోమర్ల తాళము. ఇందు రెండు ద్రుతములున్నూ ఒక ప్లుతమున్నూ గలిగియుండును. చతురస్ర జాతి. ఇయ్యది 16 క్రియలు గలిగి యుండును.

లఘు ర్ద్ధృతౌ లఘుర్వక్రో ముకుందే తాళసంజ్ఞ కే. 91

ముకుంద తాళము. ఇందు ఒక లఘువు, రెండు ద్రుతములు, ఒకలఘువు, ఒకగురువునుండును. మిశ్రజాతి. 32 క్రియలుగలది.

గరుడతాళే ద్రుతశ్చైవ విరామాంతం ద్రుతత్రయమ్. 92

గరుడతాళము. ఇందు ద్రుతము, మరల మూడు ద్రుతములు, విరామము నుండును. జాతి లేదు. 9 క్రియలు గలది.

శ్రీనందనస్య తాళస్య భగణః పుతయోజితః. 93

శ్రీనందతాళము. ఇందు భగణము ఒక పుతము నుండును. ఖండజాతి. 95 క్రియలు గలది.

బిందుర్లఘుః పుత శ్చైవ లీలాతాళే ప్రకీ ర్తితః. 94

లీలా తాళము. బిందువు, లఘువు, పుతము నుండును. ఖండజాతి. 22 క్రియలు గలది.

విలోకితే లఘు ర్వక్రం శూన్యయుగ్మం పుత స్తథా. 95

విలోకిత తాళము. ఇందు లఘువు, గుర్రపు, రెండు ద్రుతములు, ఒక పుతము నుండును. చతురస్రజాతి. 28 క్రియలు గలది.

లలితప్రియ తాళస్య సగణానంతరం లఘుః. 96

లలితప్రియ తాళము. సగణము, ఒక లఘువు నుండును. సంకీర్ణజాతి. 45 క్రియలు గలది.

జనకాభిధతాళస్య వయతాశ్చ తతో గురుః. 97

జనక తాళము. ఇందు న గణ య గణ త గణములు నొక గురువు నుండును. చతురస్రజాతి. 60 క్రియలు గలది.

లక్ష్మీతాళేతు యుజ్యంతే ద్రుతద్వంద్వం లఘుపుతమ్. 98

లక్ష్మీతాళము. ఇందు రెండు ద్రుతములు, లఘువు, పుతము నుండును. చతురస్ర జాతి. 20 క్రియలు గలది.

లఘుద్వయం విరామాంతం ప్లుతస్యా ద్రాగవర్దనే. 99

రాగవర్దన తాళము. 2 లఘువులు, ప్లుతము, విరామము నుండును. మిశ్రజాతి. 36 క్రియలు గలది.

పార్వతీలోచనే తాళే తౌద్రుతౌ తనభాః క్రమాత్. 100

పార్వతీ లోచన తాళము. 2 లఘువులు, 2 ద్రుతములు, తగణ నగణ భగణములు క్రమముగా నుండును. చతురస్ర జాతి. 60 క్రియలు గలది.

గగగా లలప శ్చైవ గలలా పసమన్వితం

సర్వ విహ్నోప శాంత్యర్థం తాళే సిద్ధివినాయకే. 101

వినాయకతాళము. ఇందు మూడు గురువులు రెండు లఘువులు, ప్లుతము, గురువు, రెండు లఘువులు, ప్లుతము నుండును. త్రిశ్రజాతి. 54 క్రియలు గలది.

నందీశ్వర భరతమున ఏకోత్తరశతతాళ నిరూపణమును
మూడవ యధ్యాయము సమాప్తము.